

Edicija: Pod lupom

OKRUGLI STO

Suđenje Slobodanu Miloševiću

Fond za humanitarno pravo

Javna debata o suđenju Slobodanu Miloševiću

18. decembar 2005.

Fond za humanitarno pravo, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Komitet pravnika za ljudska prava, Inicijativa mladih za ljudska prava, Žene u crnom, Građanske inicijative, Centar za kulturnu dekontaminaciju i Beogradski krug organizovali su 18. decembra 2005, prvi put u Srbiji, javnu debatu o suđenju Slobodanu Miloševiću pred Haškim tribunalom. Moderator je bila Biljana Kovačević-Vučo, predsednica Komiteta pravnika za ljudska prava, a o različitim aspektima suđenja govorilo se prema sledećem Dnevnom redu:

- 11:00 – 11:15 **Uvodne napomene**
Moderator: Biljana Kovačević-Vučo,
predsednica Komiteta pravnika za ljudska prava
- 11:15 – 11:45 **Poslednje vesti iz Haga:** emisija SENSE
- 11:45 – 12:00 **Strategija Slobodana Miloševića**
Govornik: Mirko Klarin, glavni urednik programa
SENSE
- 12:00 – 12:15 **Odbrana optuženog – odbrana projekta**
Govornik: Sonja Biserko, predsednica Helsinškog
odbora za ljudska prava u Srbiji
- 12:15 – 12:30 **Činjenice protiv odbrane**
Govornik: Nataša Kandić, direktorka Fonda za huma-
nitarno pravo
- 12:30 – 12:45 **Kulturna poetika: Milošević – Srbija**
Govornik: Svetlana Slapšak, dekan Institutum Studio-
rum Humanitatis, Ljubljana, Slovenija

- 12:45 – 13:00 **Politika medijske obrade suđenja Slobodanu Miloševiću**
Govornik: Lazar Stojanović, filmski reditelj
- 13:00 – 13:30 **Pauza**
- 13:30 – 14:30 **Panel diskusija:**
Najznačajniji aspekti procesa protiv bivšeg predsednika Srbije i SR Jugoslavije Slobodana Miloševića
Moderator: Biljana Kovačević-Vučo

Transkript audio-zapisa debate o suđenju Slobodanu Miloševiću

Biljana Kovačević-Vučo: Uvodne napomene

Dobar dan, u ime osam nevladinih organizacija: Fonda za humanitarno pravo, Helsinškog odbora za ljudska prava, Inicijative mladih za ljudska prava, Građanskih inicijativa, Centra za kulturnu dekontaminaciju, Beogradskog kruga, Žena u crnom i Komiteta pravnika za ljudska prava. Pozdravljam sve koji su došli i otvaram skup „Suđenje Slobodanu Miloševiću pred Haškim tribunalom“ koji bi trebalo da predstavlja jedan osvrt na ono što se do sada desilo pred Haškim tribunalom u suđenju preko koga se zapravo prelama naša istorija i istorija onoga što se dešavalo u Srbiji, odnosno na prostorima bivše Jugoslavije, preko koga se prelama i sva težina zločina koji je proizvela zločinačka politika Slobodana Miloševića.

Suđenje Slobodanu Miloševiću otvara čitav niz i pravnih i političkih pitanja, a istorija će svoje reči tek na kraju. U tom smislu, svi učesnici u panelu, svako iz svog ugla, prate suđenje Slobodanu Miloševiću i nadam se da će svojom kompetentnošću upotpuniti sliku o tom suđenju. Mi ćemo se danas baviti raskorakom između onoga što se dešava pred Haškim tribunalom, suštinom problema, i onoga što do šire javnosti u Srbiji dopire kao suđenje Slobodanu Miloševiću.

Preko suđenja Slobodanu Miloševiću ponovo se politička scena u Srbiji podelila na one za i protiv – na one koji smatraju da se odbranom Miloševića brani čast Srbije i na one koji smatraju da se odbranom Miloševića kompromituje politika koja bi trebalo da predstavlja diskontinuitet sa zločinom. U tom smislu će, kao prva stvar na ovoj konferenciji, biti prikazan film agencije SENSE, koja uporno i redovno priprema emisije o činjenicama koje se iznose u tom suđenju. Dajem reč Mirku Klarinu, glavnom i odgovornom uredniku SENSE.

Mirko Klarin:

Dobar dan. Pogrešno je reći da je to film. Ne radi se o filmu. Reč je o našoj redovnoj nedeljnoj emisiji gde dajemo pregled svega što se dešavalo prethodne nedelje u Tribunalu. Ovo je najnovija emisija koja je u petak uveče bila na satelitu i u subotu je već emitovana tamo gde je emitovana, a nije tamo gde nije emitovana. To je 260. emisija napravljena zaredom u ovih pet i po godina. Praktično nismo propustili nijednu sedmicu, što je meni neobjašnjivo, zaista čudo, s obzirom u kakvim uslovima i s kakvim kapacitetima radimo. Znači, to je emisija koja obuhvata sve što je protekle nedelje bilo u Tribunalu. Videćete da suđenje Slobodanu Miloševiću nije bio najvažniji događaj u Tribunalu prošle nedelje. Ono je, recimo, palo tek na treće mesto ove nedelje, mada je on najčešće prva tema, tema kojom otvaramo te emisije. Znači, ovo je 260. emisija Tribunala i videćete sve što se od ponedeljka do petka dešavalo u Hagu, odnosno naš pregled toga, naše viđenje toga. To je sve što bih u ovom trenutku imao da kažem. Molim da se emituje emisija.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala. Samo još da vam skrenem pažnju da tamo na pultu imate najnovije izdanje Fonda za humanitarno pravo „Hag među nama“.

Emitovanje 260. emisije agencije SENSE

Biljana Kovačević-Vučo:

Posle prikazivanja emisije o poslednjim događajima u Tribunalu, koji sam pogrešno nazvala filmom, izvinjavam se, dajem reč Mirku Klarinu, koji će govoriti o strategiji odbrane Slobodana Miloševića.

Mirko Klarin: Strategija Slobodana Miloševića

Videli ste deo onog što mi radimo. Dozvolite samo još par rečenica o tome. Ovo su nedeljne emisije, ova koju smo upravo gledali je 260-ta. Isto toliko nedelja unazad, pet i po godina od kad ih radimo. Prikazuju se u Bosni i Hercegovini, na praktično svim glavnim i lokalnim televizijama. U Beogradu ih je jedno vreme preuzimao Studio B, zatim B92. Trenutno niko nije zainteresovan za to. Nekoliko lokalnih stanica u Srbiji ih preuzima povremeno, neke počinju ponovo, neke otkazuju. Ne razumem šta se dešava i

to mi je dosta teško, ali uglavnom je naša ambicija da, radeći ovo, otežamo medijima i javnosti da ignorišu ono što se dešava u Hagu, a to činimo zato što smatramo da je to što se dešava u Hagu izuzetno važno i da je to jedna od najboljih, ako ne i najbolja stvar koja nam se dogodila u poslednjih 12 godina.

Pored ovih nedeljnih emisija i dnevnih izveštaja koje pravimo sa svih suđenja, znači ne samo sa suđenja Slobodanu Miloševiću, u slobodno vreme radimo filmove vezane za Hag. Našu dosadašnju produkciju čine šest filmova. Dva su posvećena Srebrenici. „Trijumf zla“, koji je do sada jedini film o kompletnom suđenju pred Tribunalom, od uvodne reči do presude traje 90 minuta i proizveden je već 2001, odmah posle presude generalu Krstiću. Drugi film je novi. Pravljen je povodom 10 godina od Srebrenice. Prikazan je ovde na televiziji B92. Nedavno je postigao vrlo zapažen uspeh na festivalu u Amsterdamu, praktično je jedini od nenađenih filmova koji je u dve konkurencije pomenut na završnoj ceremoniji kao izuzetno važan film, sa preporukom da se prikazuje na svim televizijama svakog dana dok Karadžić i Mladić ne budu u Hagu. To je bivši ministar spoljnih poslova Holandije Van Mirlo rekao na završnoj ceremoniji, govoreći u ime žirija Amnesty International u čijoj konkurenciji je prikazan film.

Napravili smo jedan film o 10 godina Tribunala, zove se „Uprkos svemu“ i govori o tome kako je Tribunal uspeo uprkos tome što njegovi osnivači, kad su ga stvarali, stvarno nisu mislili ozbiljno da to treba ikada da funkcionise.

Konačno, imamo tri filma o Karadžiću i Mladiću. Jedan je „Begunci“, u kome se pokazuje šta je do sada viđeno o njihovoj umešanosti u zločine na suđenjima drugim osobama pred Haškim tribunalom. Napravili smo jednu vrstu analize, koja je cena koju Srbija i Republika Srpska i Bosna i Hercegovina, u celini, plaćaju za njihovo produženo bekstvo i šta zauzvrat za to dobijaju. Pored toga, imamo i dva filma koja smo napravili zajedno sa Lazarom Stojanovićem, gde govorimo o ličnostima i o mitu svakog od tih begunaca, „Život i priključenje Radovana Karadžića“ i „Uspon i pad generala Mladića“. Ti filmovi su prikazani ove godine na svim televizijama, uključujući, čini mi se, prilično zapažena emitovanja, sa diskusijama koje su ih pratile, i na B92 u Beogradu, tako da ste neke od tih filmova i vi

mogli da vidite. Znači, to su stvari koje mi radimo u slobodno vreme, obično vikendom. Lazar je radio s nama, pa zna kako to izgleda.

Da pređem na temu zbog koje sam pozvan ovde. Ja bih govorio o strategiji Slobodana Miloševića, pokušavajući pri tome da ne uđem u Sonjinu temu koja se odnosi na odbranu projekta. Ja ću govoriti više o nekim mojim zapažanjima, budući da sam od prvog dana njegovog pojavljivanja u Hagu pratio sve njegove nastupe. Počecu od tog prvog dana. To je bio 3. juli 2001. To je trenutak kada je Slobodan Milošević verovatno doživeo dno u svojoj karijeri i odatle je mogao da ide samo gore, samo iznad. Vi znate šta se dešavalo od 5. oktobra 2000, pa do 28. juna kada je izručen u Hag. Izgubio je vlast, uhapšen je, njegova porodica je pljuvana po svim medijima. Zatim je nimalo ceremonijalno izručen u Hag i, kada se prvi put pojavio u sudnici, bio je potpuno dezorijentisan. Sedeo sam tamo, naravno. On je ušao i uputio se pravo u središte sudnice, smatrajući verovatno da njemu pripada, jer je tamo video jednu odvojenu klupu. Očigledno da nikada nije gledao naše emisije. Nije shvatio scenografiju sudnice, tako da se uputio na klupu za svedoke, smatrajući da mu pripada centralno mesto u sudnici. Morali su da ga opomenu, da mu pokažu na optuženičku klupu u levom delu sudnice, gledano sa galerije za publiku. Kažem, to je verovatno bio trenutak kada je on dodirnuo dno u svojoj karijeri i odatle je mogao da ide samo gore. On je to vrlo brzo shvatio.

Shvatio je da je u Hagu dobio novu šansu, i da tako kažem, novu misiju. On sam je to u jednoj prilici definisao na početku, da je njegova misija da razbije taj Tribunal, koristeći se, pre svega, sistemom koji mu je sam Tribunal omogućio. Za priču o njegovoj strategiji vrlo je bitan jedan dokument koji je jedan od retkih, ako ne i jedini dokument koji je Milošević tokom ove četiri godine priložio Tribunalu, a koji se zove „Prezentacija o nelegalnosti takozvanog Tribunala“ od 30. avgusta 2001. godine. On ga je nazvao „Prezentacija“ nakon što su sudije pokušale da ga nazovu pravnim imenom „Podnesak“. Dokument je na 30-ak stranica, očigledno ga je pisao Kristofer Blek, kanadski advokat, jedan od predsednika ili potpredsednika u Komitetu za odbranu Slobodana Miloševića, i on je značajan, pre svega, po Miloševićevim intervencijama, unetim rukom u taj dokument. Te intervencije pokazuju, u stvari, razvoj njegove strategije.

Kada se drugi put pojavio pred Tribunalom i kada je predočio taj dokument, 30. avgusta 2001, Milošević je svoju strategiju koncipirao tako da se predstavi kao prvi mučenik antiglobalističkog pokreta. Delom je na to navučen podrškom Kristofera Bleka, Remzija Klarka i ostalih. Ja ih nazivam „svega propalog“, jer to je trenutak velike popularnosti antiglobalističkog pokreta u svetu, odnosno nastajanja antiglobalističkog pokreta u svetu, i Slobodan Milošević je svojom rukom uneo tu, na nekoliko mesta, borbu protiv globalizma kao novog kolonijalizma. Postoji pasus u kom se objašnjava u čemu je, u stvari, suština. Suština je da je, po njemu, on, odnosno Srbija u tom trenutku, postala prepreka globalizmu, zbog toga što je Srbija u tom trenutku imala jedinu socijalističku vladu u Evropi, računajući i zapadnu i istočnu, koja je sa vrlo uspešnom i perspektivnom mešovitom ekonomijom, po njegovom tumačenju, izvinjavam se, nemojte me držati za reč, spajajući socijalnu i ekonomsku proizvodnu funkciju kapitalizma, predstavljala neku vrstu alternative globalizmu i kapitalizmu koju, naravno, globalistički pokret nije mogao da dozvoli. Zbog toga su uništeni i on i Srbija. To je bilo njegovo pojavljivanje 30. avgusta 1991. Zbog toga je govorio engleski. On se tada obraćao međunarodnoj javnosti.

Međutim, već na sledećem pojavljivanju, negde u oktobru, između 30. avgusta i sledećeg pojavljivanja u oktobru, dogodio se 11. septembar. On je fantastično brzo reagovao i čitavu svoju strategiju je sa antiglobalizma preusmerio na antiterorizam. Sledeći put kad se pojavio pred sudom, zaboravio je potpuno borbu protiv globalizma i isticao je svoj primat u borbi protiv terorizma, svakojakog, a posebno islamskog, nudeći se praktično za savezništvo Bušu i žestoko osporavajući, odnosno napadajući Bušovog prethodnika Klintona, koji je u savezu sa teroristima razbio Jugoslaviju. To je bio njegov veliki zaokret nakon 11. septembra, kada je preuzeo barjak antiterorizma. On praktično i dalje to koristi, ističe to tokom suđenja, kako tokom dokaznog postupka Tužilaštva, tako i u dokaznom postupku odbrane. Ukazuje na svoj primat u borbi protiv terorizma koji je počeo još početkom 90-ih, kao što znamo.

U tom trenutku, kada je počelo suđenje, on konačno napušta komunikaciju sa svetom, napušta engleski jezik i vraća se srpskom jeziku. Ja sam u tom trenutku njegovu strategiju definisao tako da on svojim nastupom u Tribunalu želi da se osveti Srbiji za ono što mu je nanela u periodu od 5. oktobra do tog trenutka kada je tako neceremonijalno izručen u Hag. Ta

osveta je trostruka, po nekoj mojoj analizi. To govorim samo u svoje lično ime, na osnovu svojih zapažanja. Prva osveta je da Srbiju ponovo podeli na patriote i kvislinge i mislim da je u tome on apsolutno najuspešniji. Sve ono što se nakon toga dešavalo u Srbiji, odnosno deo onoga što se nakon toga dešavalo u Srbiji, ja bih pripisao njegovom uticaju iz Haga, njegovoj harangi protiv kvislinga koji su došli na vlast, njegovoj podršci patriotima, toj apsolutno crno-beloj podeli Srbije. Mislim da je u tome do sada on postigao veliki uspeh. Druga stvar, u kojoj je takođe do izvesne mere bio uspešan, druga osveta Srbiji, bila bi da način na koji će prezentirati svoj slučaj zaustavi svako približavanje sa susedima, o pomirenju da i ne govorim. Pre svega, sa Bosnom i Hrvatskom, Kosovo zaboravimo. Znači, sa svim onim što je govorio, on je gledao da otvori sve stare rane koje još nisu ni počele da zaceljuju, da ih dobro zasoli, da ponovo otvori priču o islamskom fundamentalizmu u Bosni, o fašizmu i ustaštvu u Hrvatskoj, dok je Srbe isključivo predstavljao kao žrtve svega toga. Kažem, ideja je da se time onemogućiti bilo kakvo približavanje, zalečivanje tih rana i početak procesa pomirenja između tih zemalja. Treća osveta Srbiji bila bi da je ponovo posvađa sa ostatkom sveta, time što će ponovo da otvori sve one poznate priče o međunarodnoj zaveri, od Amerike preko Vatikana, Nemačke, islamske transverzale, i da na neki način onemogućiti reintegraciju Srbije u međunarodnu zajednicu. Od ta tri cilja koja sam mu ja pripisao, ne znam da li tačno ili pogrešno, mislim da je do sada bio najuspešniji u ovom prvom cilju, a to je da Srbiju ponovo podeli iznutra na patriote i kvislinge. Mislim da su efekti toga vidljivi u poslednje četiri godine.

Njegova strategija je da sudski sistem upotrebi za ostvarivanje svojih ciljeva, ne u smislu da bi osporio konkretne navode optužnice i konkretne dokaze koje je Tužilaštvo izvelo tokom svog dokaznog postupka, već da ga upotrebi ili zloupotrebi za ostvarivanje tih svojih drugih ciljeva, koji nikakve veze nemaju sa suđenjem. On se na izvestan način ponaša pred sudom isto kao što se, po meni, ponašao 1990. ili 1991. sa tadašnjim saveznim Predsedništvom, koje je tada još imalo osam članova i bilo blokirano odnosom snaga 4:4. Na isti način na koji se ponašao tokom onih čuvenih putujućih pregovora predsednika šest republika, tako se ponaša i na sudu, do njega apsolutno ne dopiru upozorenja, zahtevi sudija. On jednostavno srlja, ide dalje, on ima svoj cilj koji ostvaruje i smatra da će ostale staviti pred svršeni čin. Da praktično oni neće imati drugog izbora, nego da učine ono što je on naumio. Pri tome on ispoljava jednu apsolutnu bru-

talnost prema slabima. To je ispoljio naročito tokom dokaznog postupka za Kosovo u unakrsnom ispitivanju žrtava. S druge strane, pokazuje i dalje vrlo visoko poštovanje statusa, mislim, sa vrhunskim političarima ili vrhunskim generalima koji su svedočili za Tužilaštvo on nije pokušavao da uđe u tako brutalne konfrontacije kao što je pokušavao sa ovim slabima, sa žrtvama, već je na neki način pokušavao sebe ponovo da nametne kao ravnopravnog sagovornika, da ponovo otvori dijalog koji je vodio na onom čuvenom kanabetu. Naravno, nad pojedinim svedocima ispoljava fantastičnu moć, praktično dovodi do preokreta njihovih svedočenja. Vide li smo to u slučaju kapetana Dragana ili Radeta Markovića. On i dalje ima izvanredno veliku moć nad njima.

Da se vratim na tu politiku svršenog čina, za koju sam ja bio siguran do praktično prošle nedelje da mu prolazi, da je uspešna, zbog velike popustljivosti koju su sudije od samog početka ispoljile prema njemu. One od samog početka imaju neku vrstu kompleksa u odnosu na optuženog koji se brani sam, koji za to nije očigledno profesionalno osposobljen, koji to radi manje ili više vešto, ali u svakom slučaju na način koji ne može da nadomesti profesionalnu odbranu. Ja sam mislio da će on tom politikom svršenog čina uspeti da iznudi dodatno vreme koje je tražio za svoju odbranu, možda ne čitavih 380 sati, ali nisam verovao da će biti stavljen u situaciju u kojoj se sada našao. Naime, on je dobio tih svojih 360 sati na osnovu vrlo preciznih računica o vremenu trajanja dokaznog postupka Tužilaštva, jer ne treba zaboraviti da je tokom dokaznog postupka Tužilaštva Slobodan Milošević potrošio najmanje dve trećine vremena na unakrsno ispitivanje svedoka i da je samo jedna trećina tog vremena zaista predstavljala izvođenje dokaza Tužilaštva. Računao sam da sudije jednostavno neće moći, bez obzira koliko to želele, da kažu: „Gotovo je. Žao nam je što ti nisi izvodio dokaze o Bosni ili Hrvatskoj, ali tvoje vreme je isteklo, zastavica je pala i molimo da se završi suđenje.“ Čak su i sudije na izvestan način nagoveštavale da bi mogle i ovog puta biti popustljive prema njemu. Kada je pre otprilike dva meseca vođena debata o tome, oni su rekli da je još preuranjeno da se odlučuje o produžetku dokaznog postupka odbrane. Međutim, prošle nedelje su doneli odluku koja je, kažem, i mene iznenadila, iako sam mislio da me tamo više ništa ne može iznenaditi, i jednostavno su odbili Miloševiću da daju novo vreme. Insistirali su da mu ostaje još oko 22 radna dana i da je njegov problem kako će ta 22 radna dana da iskoristi da bi izveo dokaze po optužnicama za Hrvatsku i

Bosnu i Hercegovinu. Najdalje su otišli rekavši da su na osnovu svog dosadašnjeg četvorogodišnjeg iskustva sa optuženim shvatili da on praktično želi da ih stavi pred svršen čin, što oni kao sudije jednostavno ne žele da prihvate. Rekli su da je takvo njegovo ponašanje u krajnjem slučaju neodgovorno i da će morati da snosi posledice. Kažem, posle četiri godine sudije su konačno shvatile s kim imaju posla. Pokazale su da ipak neće biti manipulisane na način na koji su manipulisani ono Predsedništvo, one konferencije i putujući pregovori predsednika republika iz 1990. i 1991.

Međutim, to svakako nije kraj priče. Ja moram priznati da već odavno, manje-više od samog početka, smatram da će ova priča vrlo teško biti dovedena do kraja. Pre svega, Miloševićev je interes da priča traje koliko god je moguće, beskrajno, jer dok priča traje, dok suđenje traje, on ima tribinu sa koje može da komunicira ne samo sa Srbijom, već i sa svojom porodicom, pošto on praktično više ne može na drugi način da komunicira sa svojom porodicom, s obzirom da oni nemaju mogućnosti više da dođu u Hag, imajući u vidu njihov trenutni status u ovoj zemlji i nemogućnost da se obrate za dobijanje viza da bi otišli da ga posete. On praktično postoji dok je u sudnici. Onog trenutka kad se suđenje završi, pretpostavljam da je u podsvesti već prihvatio to, on verovatno odlazi u neki zatvor gde će o svojim globalnim teorijama ili političkim teorijama o Srbiji, molim vas, moći da razgovara samo sa zatvorskim stražarima pod uslovom da govore njegov jezik ili jezik koji on zna, ili sa zatvorenicima, koji teško da će biti zainteresovani da to čuju. Zbog toga mislim da je njegov interes da se ovo suđenje nikada ne završi, odnosno da traje što je više moguće.

Ja sam odavno rekao da je glavni problem, da je jedini način da se to suđenje dovede do kraja da se Milošević drži u uverenju da dobija suđenje, što i nije tako teško. Pre svega, iz dva razloga. Jedan razlog je, pretpostavljam da smo svi već svesni toga, neograničeni kapacitet samozavaravanja, život u paralelnoj realnosti, a drugi je podrška koju i dalje uživa u delu domaće i međunarodne javnosti i podrška koju dobija preko medijske slike u Srbiji onoga što se pred sudom zbiva. Recimo, u Srbiji, na veb-sajtu Međunarodnog komiteta za odbranu Slobodana Miloševića, Slobodan Milošević je potpuno razbio Tužilaštvo i praktično čitav slučaj, samo što nije pao i on će biti oslobođen. Po meni je to dosta važan problem, kako ga držati u uverenju da dobija, jer to je jedini način da mi dođemo do bilo kakve presude. Smatram da su rizici znatno povećani nakon ove

odluke sudija da mu se ne dozvoli dodatno vreme i odluke po kojoj bi praktično, ukoliko ne bude nekih izmena, ukoliko sve protekne u redu, dokazni postupak Odbrane bio završen negde krajem marta, početkom aprila 2006. Već je odbijen zahtev Tužilaštva za ponovno delimično otvaranje njegovog predmeta, tako da neće biti ponovnog izvođenja dokaza. Biće kratke faze međusobnog pobijanja dokaza obe strane, što bi se moglo završiti do leta. Letnja pauza će im biti određena za pisanje završne reči. Završna reč može biti izrečena u septembru ili oktobru. To je sve pod uslovom da sve funkcioniše kako treba i onda će biti potrebno ne manje od šest meseci za pisanje presude, što znači da bi presuda mogla da bude izrečena negde na proleće 2007. Ja i dalje strahujem da do toga nećemo doći. Ja mislim da rizici rastu.

Verujem Miloševiću, on je negde na početku, još dok je bio podvrgnut takozvanom *suicide watch*-u, dok je bio pod neprekidnim nadzorom 24 sata, sa kamerama u ćeliji i upaljenim svetlom, jer se strahovalo, s obzirom na konstrukcije i spekulacije koje su prethodile njegovom izručenju i spekulacije u vezi sa njegovom porodičnom anamnezom, da bi on mogao počiniti samoubistvo, on je pred sudom, mislim negde u oktobru ili već u avgustu, mislim u avgustu 2001, jasno rekao da on neće izvršiti samoubistvo i za to je naveo dva razloga: prvi, da mu deca ne bi bila deca samoubice i drugi, što on pred sobom ima tešku borbu, novu misiju, a ta misija je da razbije Tribunal. Međutim, bojim se da se on na izvestan način samoubilački ponaša, odnosi prema sopstvenom zdravlju. Bojim se da se on na takav način odnosi prema sopstvenom zdravlju, da forsira sebe do granica svojih fizičkih mogućnosti. Pre mesec dana je na jednoj raspravi već optužio Tužilaštvo da je ono jedini krivac za njegove zdravstvene probleme. Zdravstveni problemi koje on oseća su realni, istiniti, jer mu je enormno povećan krvni pritisak, problemi sa centrom za ravnotežu, problemi sa sluhom, a po njemu su svi ti problemi posledica megalomanskog slučaja koji mu je Tužilaštvo nametnulo, a koji on poistovećuje sa nekom vrstom torture. Tako da je on već, na izvestan način, odgovornost za ono što bi se sa njegovim zdravljem moglo desiti, prebacio na Tužilaštvo. Tako da kažem, ulazimo u period velike neizvesnosti i ja zaista i dalje nisam siguran da ćemo ikada stići do kraja ovog suđenja, što bi po meni bilo tragično i što bi predstavljalo prevaru pravde. Pošto sam opomenut za vreme, ja ću ovde zaključiti, pa možemo kasnije da se vratimo na neke teme, ako ste zainteresovani. Zahvaljujem i izvinjavam se.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala Mirku Klarinu. Ja samo moram da upozorim ostale učesnike da gledaju da se drže 10 minuta, jer mi u 13:00 h moramo da završimo ovaj deo. Sonja Biserko će govoriti o odbrani optuženog kao odbrani projekta, a nakon toga Nataša Kandić o činjenicama koje su prikupljene protiv odbrane. Izvoli, Sonja.

Sonja Biserko: Odbrana optuženog – odbrana projekta

Hvala. Čuli smo, pre svega, da je Milošević svoju strategiju bazirao na negiranju suda, na antiglobalizmu i na globalnom terorizmu, odnosno na nelegalnosti tog suda i tvrdnji da je Savet bezbednosti, kada je donosio odluku o osnivanju suda, bio u funkciji jedne velike sile, to jest Amerike. On se zbog toga, tokom čitavog procesa, uglavnom nije obazirao na sadržaj optužnice i retko je posezao za pravnim argumentima koji bi pobijali navode optužnice. Znači, njegova strategija se svodi na odbranu politike i u tom smislu koristi istu argumentaciju kojom je i započeo rat. O tome najbolje govori izbor svedoka, uglavnom akademika, idejnih tvoraca tog projekta, kao i vojnih i policijskih funkcionera. Samo da vas podsetim da su njegovi svedoci bili Mihajlo Marković, Čedomir Popov, Kosta Mihajlović, Slavenko Terzić, Smilja Avramov, Ratko Marković, Vladislav Jovanović i mnogi drugi. Znači, prominentne ličnosti naše političke, diplomatske i pravne scene. Preko njih se obelodanjuje da su projekat koncipirali pojedinci i institucije koje ga se još uvek nisu odrekle. Milošević je, i to postaje sve jasnije, odabran za izvođača projekta. Njegove političke sposobnosti su ga preporučile za njegovu realizaciju. Miloševićeva odbrana više nego eksplicitno pokazuje da je politika koju je sprovodio bila postignuta konsenzusom svih relativnih faktora u društvu. Tako je, recimo, Smilja Avramov u haškoj sudnici izjavila da Milošević u tako teškoj situaciji u zemlji nije mogao sam odlučivati. Ona izričito tvrdi da je potpuno pogrešan stav da je Slobodan Milošević bio jedna ličnost koja je o svemu odlučivala. Ne, to nije bilo tako. Pola srpske Akademije nauka, profesori univerziteta, svi su se našli na okupu. Zato je logično da svedoci u sudnici ponavljaju iste one argumente koje su kao pripadnici uticajne intelektualne elite zastupali u vreme najbrutalnije propagande, odnosno u periodu kada se rat pripremao.

Prva teza koju svedoci zastupaju u Hagu jeste da su Jugoslaviju nasilno razbile secesionističke republike Hrvatska i Slovenija uz pomoć međunarod-

ne zajednice, pre svega SAD, Vatikana, Nemačke i Austrije. Ukratko, to je bila pobuna i rat protiv Jugoslavije, jednog međunarodno-pravno zaštićenog subjekta. Optiranje Hrvatske i Slovenije za nezavisnost otvorilo je pitanje granica, jer su one, kako tvrdi Smilja Avramov u sudnici, komunističke, odnosno AVNOJ-evske, i kao takve su bile neprihvatljive za Srbe. Ona u sudu ističe da je neophodno poništenje revolucionarnih tekovina. Te granice, kako tvrdi, nemaju pravni legitimitet, jer ni u jednom međunarodnom ugovoru nisu priznate kao granice. Glavni argument Smilje Avramov protiv AVNOJ-evskih granica jeste nacrt takozvanog Londonskog sporazuma iz 1915. koji je i u pripremama za rat sedamdeset godina kasnije slovio kao osnova za osporavanje AVNOJ-evskih granica. Taj sporazum je, da vas samo podsetim, napravljen sa predstavnicima Italije, kojima je ponuđeno da u zamenu za ulazak u rat protiv Austrougarske dobiju delove Dalmacije. Drugi deo tog sporazuma je mapa ponuđena Srbiji, kako kaže Čeda Popov, da bi se obeštetila za ono što će Hrvati, koje Srbi računaju kao jedan narod, izgubiti u Dalmaciji i, s druge strane, što će Srbija izgubiti Makedoniju. Granice Srbije po tom sporazumu se manje-više poklapaju sa granicama četničkog ideologa Moljevića. Međutim, taj sporazum nema nikakvu pravnu važnost, jer nikada nije bio ozvaničen, ni potpisan.

Pitanje unutrašnjih granica u slučaju raspada Jugoslavije u Srbiji je pokrenuto još 1971, kada je na Pravnom fakultetu održana rasprava o amandmanima na tada važeći federalni Ustav. Već tada se kristališe jasan stav da će u tom slučaju Srbi tražiti ujedinjenje svih srpskih etničkih teritorija. Od te teze nije se ni danas odustalo.

Uz osporavanje unutrašnjih granica, druga važna teza koja ima značajno mesto u odbrani je navodno osporavanje ideje o Velikoj Srbiji, odnosno o ujedinjenju svih Srba. Međutim, akademici-svedoci i dalje insistiraju na pravu srpskog naroda da se ujedini u jednu državu, pri tome uopšte ne uzimajući u obzir principe koji su Badinterovu komisiju opredelili za kvalifikacije o raspadu Jugoslavije i uvažavanju republičkih granica kao državnih granica. Oslobođenje i ujedinjenje je jedini politički koncept na kom su srpske elite gradile svoju politiku tokom dva veka moderne istorije Srbije. Na toj strategiji se opstalo i kada je bilo jasno da je Miloševićev ratni pohod doživeo poraz. Tako je Milorad Ekmedžić na Drugom kongresu intelektualaca 1994. u Beogradu rekao: „Odmah se na prvom mestu mora

reći da ujedinjenje srpskog naroda u nezavisnu i demokratsku državu uvek ostaje meta koja se ne menja.“ Nakon Dejtonskog sporazuma koji je srpska elita osporila, glavna strateška odrednica je i dalje ujedinjenje drugim diplomatskim sredstvima. Nakon 5. oktobra i dolaska Vojislava Koštunice na čelo Jugoslavije, ova taktika je dobila na zamahu. Brzo se, naime, pokazalo da je Vojislav Koštunica samo personalna promena na vrhu SRJ. Mihajlo Marković u časopisu „Srpska politička misao“ 2000. kaže da srpski intelektualci i političari ne treba da čekaju da proces globalizacije propadne, jer se tome nadaju, ili dovoljno oslabi da bi počeli da rade na ujedinjenju srpskih zemalja. U Haškoj sudnici, Mihajlo Marković, na pitanje gospodina Najsa o mapi Velike Srbije koja je objavljena u časopisu „Epoha“ 22. oktobra 1991, kaže: „To nije plan razgraničenja Srbije i Hrvatske, nego je ovo karta Jugoslavije od koje se otepcila Hrvatska, pa je pitanje, ako se Hrvatska otepcpljuje, gde je trebala da bude granica.“ Smilja Avramov se takođe bavi pitanjem ujedinjenja Srba u svom svedočenju, pogotovo kada se radi o Hrvatskoj. Ona navodi niz varijanti za hrvatske Srbe u slučaju da se Hrvatska otepci, koje su sačinjene, kako ona kaže, na bazi širokog konsultovanja intelektualaca, stručnjaka svih profila. A sve se svodi na to da Hrvatska ne može odvesti Srbe u nezavisnu Hrvatsku. Ona tvrdi da se srpski narod spontano podigao protiv nasilja i da je tako došlo do formiranja paravojnih snaga. Deo naroda nije hteo da beži i da se preda, već su nastale prve grupe otpora protiv nasilja koje je iritiralo stanovništvo svuda. I počeli su da se javljaju dobrovoljci čak po celoj Srbiji koji su se stajljali na raspolaganje Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Upravo se kroz svedočenje akademika može rekonstruisati strategija Beograda, da se opstane na navodnoj odbrani Jugoslavije i instrumentalizaciji snaga Ujedinjenih nacija u zaokruživanju srpskih teritorija. Mihajlo Marković u svom svedočenju kaže da je plan o pozivanju mirovnih snaga Ujedinjenih nacija imao za cilj da se srpskom narodu obezbedi da se izjasni gde želi da živi. To bi značilo da bi jedan deo teritorije ostao u Hrvatskoj, a drugi u Jugoslaviji. Mihajlo Marković 1991. na konferenciji za štampu, komentarišući Hašku konferenciju, izjavio je da Srbi traže minimum koji bi obezbedio njihovo učešće u pregovorima, stvaranje srpskih krajina u Hrvatskoj, da oni narodi koji žele da ostanu u Jugoslaviji treba da imaju mogućnost da to učine. Misli se, pre svega, na Srbe u Hrvatskoj i da SPS ne može da prihvati da nacionalne manjine, kao što su Albanci i Mađari, uživaju ista prava u budućoj zajednici, kao ona što su data srpskom narodu u Hrvatskoj.

Treća teza na kojoj Milošević gradi odbranu je negiranje Memoranduma kao programskog dokumenta. Glavni argument je da je to nezavršen papir i da je navodno ukraden i tako procurio u javnost. Za njega se inače kaže da je reč o analizi ekonomskog i političkog stanja Jugoslavije. Marković tvrdi da se radilo o zahtevu za nacionalnu ravnopravnost jugoslovenskih naroda, koja je, kako se kasnije videlo, podrazmevala promenu Ustava iz 1974. Mit o Velikoj Srbiji je, prema sudu akademika-svedoka, u stvari, podmetnut srpskom narodu od velikih sila, te se osudom velikosrpskog hegemonizma prokrčuje put novom svetskom poretku i mondijalizmu u ovom delu Evrope. U tom smislu, oni Srbe vide kao naciju-žrtvu, odnosno državu-žrtvu, što je prati kroz celu istoriju. Stvaranje jedinstvene srpske države, odnosno okupljanje celokupnog srpskog naroda ili najvećeg njegovog dela u jednoj državi, akademici-svedoci ne smatraju velikodržavnom idejom, već legitimnim pravom srpskog naroda, pri tome, nijedan od svedoka se nije osvrnuo na milionske žrtve koje su ugrađene u tu ideju, odnosno u to njihovo „pravo“.

Četvrta teza bila je da je Ustav iz 1974. bio tempirana bomba za raspad Jugoslavije. Marković je u sudu podržao stav Memoranduma koji je ukazao da su nacionalizam i separatizam koji su delovali na društvenoj sceni bili opredeljenja koja su idejno bila omogućena Ustavom iz 1974. Jugoslavija je, kako je kazao Marković na sudu, postajala sve haotičnija zemlja zahvaljujući Ustavu iz 1974. Akademici-svedoci su se zalagali za promenu Ustava Srbije, kako bi se srpska država izjednačila sa drugim državama-republikama, jer su Srbiji Ustavom iz 1974. oduzeti atributi državnosti. Danas, kada su pregovori o Kosovu pred nama, ista grupacija insistira na rešavanju kosovskog pitanja po principu „Više od autonomije – manje od nezavisnosti“, upravo kako je ono bilo rešeno Ustavom iz 1974. Postavlja se, naime, pitanje zašto se onda Srbija, nakon što je promenila Ustav 1990. i koji je centralizovao Srbiju i ukinuo pokrajine, Vojvodinu i Kosovo, zašto se nije zaustavila na toj tački.

Peta teza se odnosi na ulogu JNA u raspadu Jugoslavije. Naime, odbrana pokušava da zaštiti JNA od odgovornosti za zločine i bilo kakvu ulogu u organizovanju pobune Srba. Argumentacija se svodi na to da je zločina bilo, ali da se radi o paravojskama koje nisu bile pod kontrolom državnih institucija. Zanimljivo je da su se u sudnici pojavili predstavnici vojske i policije, koji su nakon njihovih iskaza isto tako mogli biti optuženi za

zločine, govorim o njih nekoliko, pogotovo onaj koji je svedočio o Srebrenici i nekoliko njih koji su bili svedoci za Kosovo.

Ovakva argumentacija u sudnici, njeno predstavljanje i medijska interpretacija u zemlji, pokazuje da je ona duboko usađena u svest šire javnosti, što pojačava uverenje da se Jugoslavija raspala voljom velikih sila. Državne institucije aktivno učestvuju u Miloševićевой odbrani sa idejom da se odbrani projekat, ali i da se izbegne odgovornost države Srbije za ratove, počinjene zločine i genocid na teritoriji bivše Jugoslavije. S obzirom da je ovakva percepcija široko prihvaćena u javnosti, objektivno se otežava proces suočavanja i blokira se evropska orijentacija Srbije. Na kraju želim samo da kažem da je teza u Srbiji, koja se ovde često pominje u medijima, da se u Hagu piše istorija, da je upravo Milošević taj koji se ponaša kao da piše istoriju, s obzirom da se nikad nije osvrnuo na pravne argumente, već prezentira svoju političku interpretaciju sukoba i da je upravo Srbija ta koja piše, koja zapravo referiše. I to je jedna od teza koja se jako podupire ovde u ovdašnjoj javnosti. I na kraju, ovo što je pomenuo Mirko Klarin, a to je da su sve češće njegove opstrukcije u sudu kroz njegovo navodno oboljevanje i pokušaj da se proces ne samo produži, već i da se na neki način prekine. Mislim da u tome učestvuje čitav državni aparat. I zato smatram, na kraju bih dodala, da je bosanska tužba u Sudu pravde u Hagu i te kako važna i da je neophodno da se barem na jednom mestu definiše karakter ovog rata, s obzirom da je međunarodna zajednica sve ove godine izbegavala preciznu formulaciju. Da samo napomenem, Savet bezbednosti nema nijednu rezoluciju u kojoj se pominje agresija i Milošević u svojoj odbrani vrlo često se koristi argumentacijom, vrlo nepreciznom, koju je međunarodna zajednica imala u godinama kada je rat divljao na ovim prostorima, znači koristi se njenom nedoslednošću u to vreme i zapravo jednim, da kažem, relativiziranjem koje je trajalo prilično dugo. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala, Sonja. Pošto su se i Sonja i Mirko Klarin bavili jednim širim političkim kontekstom, pre nego što dam reč Nataši Kandić o činjenicama protiv odbrane, moramo samo da se vratimo na početak. Slobodan Milošević je optužen za najteže zločine. Slobodan Milošević je optužen za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Kosovo, za teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. godine – za kršenje zakona i običaja ratovanja, za zločine protiv čovečnosti i za genocid u Bosni i Hercegovini. To je nužno istaći. Ne radi

se samo o političkom kontekstu razbijanja Jugoslavije, nego se radi o najtežim zločinima. Optužen je po komandnoj odgovornosti da je direktno učestvovao, podsticao i slično, i po onoj komandnoj odgovornosti koja veoma često služi za političku manipulaciju u ovom društvu, po komandnoj odgovornosti Član 7, Stav 3, koja je, u stvari, komandna odgovornost za potčinjenog – ukoliko je znao ili mogao znati, a nije ništa uradio da spreči ili da kazni. U tom kontekstu, optužnica protiv Slobodana Miloševića je jedna od najtežih optužnica koju je podigao Haški tribunal, najteža u stvari. I ja dajem reč Nataši Kandić, da ona odgovori na temu „Činjenice protiv Miloševića“.

Nataša Kandić: Činjenice protiv odbrane

Ja ću vrlo kratko da navedem samo nekoliko primera koji ukazuju na neke osnovne karakteristike Miloševićeve odbrane. Nije u toj njegovoj odbrani sve negativno. Zahvaljujući njegovom izboru svedoka, javnost ima priliku da čuje brojne iste one oficire policije i vojske, kao i visoke predstavnike vlasti, akademike i naučnike, koji su gradili Miloševićev autoritet, a nakon njegovog svrgavanja sa vlasti ostali su skriveni u institucijama i javno ćutljivi. Sad smo u prilici da ih vidimo. Vidimo njihovo lice, čujemo šta priznaju da su znali, činili i šta zapravo poriču. Ono što se takođe vidi praćenjem odbrane, to je da je na pripremi Miloševićeve odbrane angažovano najmanje 3.000 pravnih stručnjaka, kriminalističkih, političkih eksperata, i to iz redova bivših političara, policije i vojske.

Tokom te odbrane čak nije ni skriveno to da su sekretarijati unutrašnjih poslova i Državne bezbednosti sa Kosova radno angažovani, i da je njihov osnovni zadatak od napuštanja Kosova upravo pripremanje dokumentacije i proizvodnja dokumenata za Miloševićevu odbranu. Ponekad tužilac uspe da nekog od takvih svedoka navede da on to i potvrdi. Prilikom ispitivanja bivšeg načelnika saobraćajne policije u Peći, Radovana Paponjaka, upornim insistiranjem tužioca Džefrija Najsa da objasni za koju svrhu su stvarani dokumenti koje pokazuju svedoci odbrane, on je najpre poricao da se prave dokumenti, zatim da on ne zna zašto su se pravili dokumenti, ali da je tačno da, od kada su došli sa Kosova, da im je pravljenje tih dokumenata zapravo jedina aktivnost. Kada mu je pokazao jedan dokument na kom stoji da jedna lokalna državna bezbednost sa Kosova odgovara na tačku 7 optužnice, i kada mu je to predočeno, on onda kaže: „E,

pa da.“ On to ranije nije video, ali kaže da je moguće da se to pisalo kao podrška odbrani. On ne kaže „proizvodnja“, ali to jeste proizvodnja dokumenata.

Ono što se takođe vidi u Miloševićевой odbrani je i uporno poricanje činjenica, čak i onih koje su toliko očigledne da je sa njima upoznata čitava javnost. U emisiji SENSE koju smo upravo videli, pominje se premeštanje tela sa Kosova. Na pitanje Tužilaštva otkuda to da su tela kosovskih Albana nađena u Batajnici, u Srbiji, ja ću pomenuti odgovore dvojice svedoka. Obojica su se nalazila na relevantnim pozicijama, pa su morali biti upoznati sa transportovanjem tela, kao i sa zakopavanjem, zatim iskopavanjem i ponovnim ukopavanjem radi skrivanja zločina.

Jedan od svedoka, pomenuti načelnik saobraćajne policije bivšeg SUP Peć, detaljno je objasnio sudijama da SUP Peć organizaciono postoji, da se nalazi, kako je rekao, na izmeštenom komandnom mestu u Kragujevcu. Na pitanja o iskopavanju albanskih tela sa groblja u Peći, o čemu se Tužilaštvo poziva na iskaz jednog saobraćajnog inspektora bivšeg SUP Peć, u kojem je taj svedok detaljno opisao kako je organizovano iskopavanje tela sa groblja u Peći, ovaj svedok, načelnik saobraćajne policije, koji je zajedno sa čitavom svojom službom od nekih 20 saobraćajnih inspektora, učestvovao u iskopavanju leševa, pakovanju u kamione i prebacivanju preko Rožaja i Crne Gore u Srbiju, kaže da je čuo da su neka tela iz Srbije vraćena na Kosovo, ali da nema govora o tome da su ta tela premeštena i da je reč o Albancima koji su ubijeni za vreme NATO bombardovanja u Peći. On poriče da je uopšte bilo moguće da su ta tela negde zakopana, potom otkopana, transportovana, pa opet zakopana i ponovo, na kraju, prilikom ekshumacije u Batajnici, otkopana. On čak ide dotle da kaže da to što su neka tela vraćena na Kosovo uopšte ne mora da znači da su tu neka tela sa Kosova. Ona su vraćena nekim porodicama, ali svedok kaže: „Ko zna koje su to porodice, odakle su ta tela.“ On u potpunosti poriče ono što je utvrđeno, a to je da su 83 tela početkom juna iskopana sa groblja u Peći, da su onda ponovo zakopana na poligonu SAJ-a u Batajnici i, naknadno, prilikom ekshumacije ponovo iskopana i putem DNK analize identifikovana. Kada tužilac Najs pita svedoka, „Možete li da nam objasnite kako su se ljudi koji su ubijeni tokom događaja između marta i juna 1999. sami prebacili? Kako su se njihovi leševi prebacili u vazдушnu bazu u Batajnici blizu Beograda kako bi ležali sa drugim telima i tamo bili iskopani“, na to

ovaj svedok odgovara da on o tome uopšte ne treba ni da razmišlja, ni da se trudi da odgovara, zato što se takvo nešto, što se tiče Peći, uopšte nije dogodilo. Znači, nema tela, niko nije ubijen, nema iskopavanja, nema naknadnog zakopavanja pa iskopavanja. Na pitanje da li je bilo ubistava kosovskih Albanaca, svedok odgovara da on ne zna ni za jedan slučaj da su srpske snage ubile bilo kog kosovskog Albanca.

Vrlo slično, ali na jedan drugi način, je svedočio i svedok Obrad Stevanović, koji je u vreme bombardovanja NATO pomoćnik ministra policije Republike Srbije, danas profesor na Policijskoj akademiji. On prvo iznosi tezu da, iako je bio na toj poziciji, iako ga bivši načelnik Državne bezbednosti u svojoj izjavi imenom i prezimenom pominje da je i on bio na tom sastanku kod tadašnjeg predsednika SR Jugoslavije Miloševića, kada se govorilo da se tela albanskih civila moraju ukloniti sa Kosova i da se to mora uraditi u što kraćem roku, on ne zna ni za kakav dogovor. Na pitanje o tim premeštenim telima, on kaže da je zapravo to mogao uraditi samo neko ko je mislio da napakuje državi. Kada ga tužilac pita, „Pa ko je imao pristupa tim prostorima koji su bili pod kontrolom srpskih snaga, kao i prostoru u Batajnici“, svedok odgovara da to može biti bilo ko, uključujući bezmalo i NATO i Ujedinjene nacije, ali nikako srpska policija ili vojska.

Pošto moje vreme ističe, ja ću samo da napomenem da on, kad mu tužilac Najs predočava dokument sa potpisom ministra policije Republike Srpske, o tome da su „Škorpioni“ u jednom trenutku posle 19. maja 1995, kao jedinica MUP-a Srbije, premešteni sa područja Trnova na neku drugu lokaciju, kaže da taj dokument prvi put vidi i da jedinica „Škorpioni“ nikada nije bila u sastavu MUP-a. Kada mu tužilac predočava dokument iz 1999, u kojem se navodi da su „Škorpioni“ na Kosovu bili u sastavu SAJ MUP Srbije, kao i presudu Okružnog suda u Beogradu, u kojoj se to isto konstatuje kao činjenica, Obrad Stevanović odlučno kaže da to nije moguće. Pošto je moje vreme isteklo, hvala vam.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala Nataši. A sada, gospođa Svetlana Slapšak, „Kulturna poetika Miloševićeve Srbije“. Izvolite.

Svetlana Slapšak: Kulturna poetika: Milošević – Srbija

Moja namera je da problematizujem pitanje diskursa Slobodana Miloševića, prvo u javnosti Srbije za vreme njegove vlasti, a zatim za vreme njegovog suđenja u Hagu, jer su razlike veoma bitne. Htela bih da vidim kako je funkcionisao taj diskurs u kulturnoj poetici Srbije.

Da bih objasnila termin „kulturna poetika“, pošto nemam mnogo vremena, samo ću ukazati na knjigu koja je prošle godine izašla u izdanju Ivana Čolovića, Biblioteka *XX vek*. To je američki antropolog Majkl Hercvild i njegova knjiga „Kulturna intimnost“, gde on objašnjava pojam kulturne poetike kao iščitavanje, učitavanje nacionalnoga diskursa, koji zapravo pomaže, kao neka vrsta kutije sa alatkama, da čitamo nacionalizam u najkraćoj mogućoj formulaciji te njegove teorije.

Da bismo razumeli kako je Milošević učestvovao u oblikovanju javnog diskursa Srbije, odnosno šta on znači za kulturnu poetiku i srpski nacionalizam, moramo otvoriti istorijsku perspektivu njegovih govora. Iz te perspektive njegovih govora dobijamo jako zanimljive podatke. Dok je funkcionisao kao aparatčik Saveza komunista, njegovo nastupanje je bilo relativno redovno, uslovljeno nekim kalendarom i nekim protokolima Saveza komunista. Kada je, međutim, došao na vlast, njegovi govori postaju sve ređi i zapravo imamo fenomen da je, od 1989, kada računam njegovo prvo pojavljivanje u liku nove vlasti, tih govora neobično malo. Postoji čak i presek od pune četiri godine, od 1992. do 1996, kada nije imao ni jedan jedini javni govor. Da li možete da zamislite predsednika bilo koje države na svetu koji četiri godine ćuti! To je vrlo teško zamisliti. On govori malo, govori beznačajno, ili govori slogane koji su krajnje ambivalentni. Sećamo se samo dva koji su imali neki medijski odjek. Jedno je „Niko ne sme da vas bije“ i drugo „I ja volim vas“. To su ambivalentne izjave koje mogu na različite načine da se tumače i nemaju nikakvu težinu pravljenja javnoga diskursa. Međutim, da bi razumeli taj fenomen vladara koji se praktično nikada ne obraća narodu, naredna pauza je od 1997. do 1999, opet dve godine ćutanja. Da bismo to razumeli, moramo razumeti specifični položaj Miloševića kao vladara.

Ja bih upotrebila termin „diktator“. Zašto? Zato što je to vladar za izuzetne prilike, koji se ne odriče svoje privremene vlasti, bilo da je izazvana izbo-

rima ili nečim drugim, tako što stalno proizvodi situaciju u kojoj je diktatura neophodna i kojom se ponovo dobija na izborima i produžava se do beskonačnosti. To je, naravno, nekakav ostatak totalitarnih sistema vladavine, među kojima socijalistički nije bio jedini. A ono što mene zanima jeste da je u jugoslovenskom socijalizmu postojao jedan specifični fenomen koji se vidi od šezdesetih pa nadalje, a koji bismo mogli nazvati arbitrarnim olabavljanjem koje je bilo praćeno arbitrarnim udarcima represije. I jedno i drugo je nepredvidljivo. U toj situaciji se traumatizacija populacije proizvodi tako što se na dvostruki način deluje, pre svega, na elite. Manjina stvara stalnu kritičku poziciju stalnog sumnjanja i stalne pripremljenosti na udarac, a mnogo veća populacija formira neku ciničnu većinu koja prihvata svaku moguću promenu bez upitnosti i bez kritike. No, u poređenju sa klasičnim diktaturama, recimo Hitlerovom ili Musolinijevom, gde mediji pripremaju situaciju u kojoj nastup vladara jeste samo završni šou, vrhunski šou, Milošević ništa slično nije imao, premda su mediji bili pripremljeni i funkcionisali su. U toj savršeno jasnoj hijerarhijskoj strukturi vlasti, kakva je, recimo, fašistička ili nacistička, Milošević jednostavno nije komunicirao sa svojim podanicima i svojim izbornim telom. Time mogu da potvrdim zapravo da Milošević izvesno nije bio tvorac nacionalističkog diskursa u Srbiji, niti njegov glavni izvođač, odnosno performer. Na osnovu njegovog ponašanja u Hagu, posebno na osnovu detalja sa svedokom u razgovoru 22. septembra 2005, može se zaključiti da Milošević u potpunosti odbija vezu između verbalnog i realnog. Naime, nastupa jedan svedok, Bogoljub Janičijević, koji čita pripremljen tekst. Kada ga sudija upozori na to, Milošević brani svedoka, postavljajući mu direktno pitanje u kojem kaže: „Pa, normalno je da čovek beleži u razgovoru sa mnom što ja kažem.“ To je otprilike taj prenos koji se dosta jasno vidi. Drugi važan element, javni diskurs, je u Miloševićevom sistemu prepušten elitama, elitnim mrežama, dakle institucijama intelektualaca i medijima. I treće pitanje, pitanje autorstva Miloševićevog teksta, je u ovom trenutku potpuno nevažno, jer zahvaljujući neverovatnom rascepu između njegovog odsustva iz javnosti dok je bio na vlasti i njegovog diskursa koji je konačno utemeljio i konačno formira u Hagu, postoji ogroman prostor u koji sasvim izvesno, sada bez ikakve sumnje, ulaze intelektualci kao tvorci njegovoga diskursa. Dakle, tek u Hagu Milošević progovara. Tek tada se njegov govor poklapa sa govorom nacionalizma, srpskoga nacionalizma i relevantan je za kulturnu poetiku. On se citira, reprodukuje, pojavljuje. Ne reprodukuje se suđenje, nemate informacije o suđenju, ali imate reprodukcije njegovog

diskursa. Ranije se Miloševićev govor nije mogao citirati. Bio je fragmentaran sa tim sloganima koje sam pomenula. Tek u Hagu Miloševićev diskurs postaje upotrebljiv u javnom govoru. On u izvesnoj meri formira kulturnu poetiku u novoj situaciji u kojoj većina doživljava neku vrstu sećanja na arbitrarno olabavljenje.

Tako da imamo dve osnovne reakcije, dve osnovne formacije koje primaju i nanovo tumače Miloševićev diskurs. Jedni su stari vernici, a drugi su oni koji tvrde da je za vreme Miloševića bilo najgore. Taj novi Miloševićev nacionalistički diskurs ima zapravo tri zanimljive tačke koje evidentno ne potiču od autora samog, od njegovih savetnika, ali koje počivaju na tri tačke, na tri elementa koje je već spomenuo Mirko Klarin: Srbija kao pionir međunarodnog antiterorizma, zatim teza da amerikanizovana vlast Srbije izvodi, njegov termin je veoma zgodan, upotrebljava policijske snage da uništi političku opoziciju u Srbiji, i treća je da zapravo međunarodne sile, ceo spisak naravno, pre svega, vode politiku balkanizacije Srbije. To je jedan potpuno novi element koji treba uneti u inovacije, jer se na osnovu njega danas vodi jedan nacionalistički diskurs u Srbiji. Dakle, elementi koji formiraju tu novu kulturnu poetiku, u kojoj se Milošević iz Haga i nacionalistički mediji slažu, jeste prvo disperzija neprijateljskih ciljeva, disperzija neprijatelja, mogućih ciljeva mržnje, napada, odbijanja, neprihvatanja koja se logično preobraća u najšire značenjsko i najuže personalno ciljanje. Tako imate, recimo, neku vrstu kompleksa, kondenzovanog kompleksa neprijateljstva koji oličavaju, između ostalog, i tri žene koje sede ovde pored mene. Drugo, prošlost je u stalnom preoblikovanju, prošlost je potpuno otvorena i slika koja bi se ponudila je zapravo kutija plastelina iz koje se vade i ponovo formiraju po novoj prilici svaki put novi oblici, nova tumačenja, nove verzije događanja. Prošlost ne postoji. Zato je potpuno prirodno što danas u Srbiji intelektualne elite odbijaju da se bave prošlošću. Na meti su retki istoričari koji hoće da se bave prošlošću na drugačiji način i postoji izvesna fiksacija da se prošlost uredi po potpuno novim kriterijumima, gde se još vodi oštra borba između klerikalnih i krajnje nacionalističkih krugova. I treće, rezultat toga je potpuna cenzura građanskog stava, odnosno mogućnosti građanske stabilnosti u pravljenju stavova. Ta plastelinska prošlost koja se stalno formira sprečava građane da budu kritični i da imaju neku vrstu minimuma stabilnosti u određivanju političke situacije u Srbiji danas. U tom smislu, mislim da je Milošević iz Haga, sa svim svojim autorima, skrivenim iza njegovoga imena, zapravo

mного uticajniји proizvođač javnoga diskursa nego što je to ikada bio ranije, i u plastelinskoј kutiji, u menjanju stajališta, vidimo izrazitu paralelu jednoga od njegovih autora i njega samoga, a to je, recimo, diskurs Dobrice Ćosića o neđavnoj prošlosti. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Puno hvala Svetlani i na vremenu i na kondenzovanom prikazu, a sada ono zbog čega je u osnovi ova konferencija i zakazana, a to je medijska politika u izveštavanju o suđenju Slobodanu Miloševiću koja zapravo proizvodi tu jednu konfuziju u Srbiji. Lazar Stojanović.

Lazar Stojanović: Politika medijske obrade suđenja Slobodanu Miloševiću

To bi trebalo da stane u preostala dva minuta. To nije jednostavno, ali ako mi date sedam, osam, ja ću pokušati. Medijsko predstavljanje suđenja je od značaja toliko što je to način javnog postojanja suđenja, jer za razliku od pravne definicije suđenja gde je javnost definisana time da li je moguće da uđe u salu i da prisustvuje tome ili ne, javnost u medijskoј praksi znači da li stvar stiže do široke publike ili ne. Znači, da li, recimo, novinari mogu da dobiju to i da prošire to dalje, a pošto oni procesuju to što dobiju, prema prirodi svojih medija, zahtevima i merama onoga što treba da proizvedu, onda to jednostavno nije ista stvar što i proces. Dakle, javnost u medijskom smislu je nešto vrlo različito od javnosti u pravosudnom smislu. Struktura bilo kog medijskog proizvoda jednostavno je različita od strukture suđenja koje nije medijski proizvod, nego proizvod neke druge vrste. Dugotrajna suđenja nisu česta pojava i veliki su izazov medijskom predstavljanju, a kada su ona značajna, dramatična i prepuna obrta, što se događa najčešće na zapadu, najčešće u Americi, onda su oni neka vrsta medijske poslastice, jer novinari koji su stručni i koji su u stanju da očne i da izdvoje šta je u procesu bitno i šta bi za publiku moglo da bude od značaja, da bude predočeno, oni to rade na način koji onda to čini veoma dramatičnim, a i sama dramatičnost postupka, koja čini, recimo, da u formi suđenja budu snimljeni mnogi filmovi i da oni budu vrlo dramatični, počiva u stvari na tim obrtima unutar suđenja. E, sad, ovo jeste suđenje za najteža krivična dela, ali nekih mnogo dramatičnih obrta tu nema i to je veliki problem za one koji treba da se pozabave medijskim predstavljanjem te stvari.

Ono najzanimljivije što su mediji izdvajali u poslednje vreme, odnosno tokom tog procesa, bili su problemi vezani za zdravlje Slobodana Miloševića, zatim za nesrećan obrt u stanju zdravlja njegovog sudije Meja, koje je dovelo do zamenjivanja sudije. Zatim čitav taj problem oko toga hoće li se on braniti sam ili se neće braniti sam, koji je, naravno, jedan vrlo ozbiljan pravni problem i njemu je učinjen veliki ustupak kada mu je to omogućeno, ali mediji to nisu uzeli tako, nego su u stvari pokušali da nađu neku malu dramu u toj stvari. Zatim se izvesna drama pojavila u vezi s tim što su neki svedoci odbijali da govore kada on zdravstveno nije bio u stanju ili iz bilo kojih razloga nije bio u sudnici i nije mogao da ih unakrsno ispita, pa je onda to nalikovalo jednoj maloj krizi u toku postupka, koju su dočepali mediji i pokušavali da je naduvaju u malo veću krizu nego što ona jeste, i konačno, poslednji obrt koji je onako imao i komične tonove, svedočenje Vojislava Šešelja i čitava ta priča o tome ko jeste autor a ko nije autor projekta Velike Srbije, uz svu onako krajnje primitivnu retoriku do koje je tom prilikom došlo. Nabrojao sam ovo samo zato što pretpostavljam da ćete se i vi složiti da to doista nisu neki bitni obrti u suđenju, kada je reč o samoj materiji toga suđenja.

Zbog drugih medijskih ograničenja tu se pojavljuju određene razlike, na primer, regionalne razlike. Imao sam prilike da pratim ogromno interesovanje koje je na Kosovu postojalo za proces protiv Slobodana Miloševića dok je taj proces bio usredsređen na slučajeve koji su se odigrali tamo. Kada je počelo da se radi na stvarima koje su se događale u Hrvatskoj i Bosni, to interesovanje je veoma opalo i jednostavno kao da to i više nije suđenje koje je važno za te ljude. Postoje i određene stručne razlike, dakle neki mediji, najčešće, na žalost, malotiražni, ali to je već u prirodi tih medija, bave se nastojanjima da ozbiljno komentarišu sud i proces. Pretpostavljam da bi u takve medije spadale i jedna tribina ili jedan okrugli sto kao što je ovaj. Neki drugi nastoje da izveštavaju na osnovu onoga što je stavljeno na uvid javnosti i to je medijski najvažniji izvor, jer, u stvari, sud stavlja na uvid javnosti celokupan televizijski prenos suđenja, s tim što to nije potpuna hologramska realnost toga suđenja, nego onoga što kamere toga suda izdvoje. Pri tome ne impliciram, nemojte da me shvatite pogrešno, da oni to rade sa nekom zadnjom namerom, nego oni nastoje da izdvoje ono što kaže tužilac, sudija, optuženi i svedoci i ne zanima ih mnogo ono što se inače u sali zbiva, a tu mogu da se zbivaju stvari koje mogu da bace određeno svetlo barem na atmosferu toga. Koristeći taj materijal, mislim da

je najkompletnije prikazivanje suđenja, kao i, uostalom, najkompletnije prikazivanje rada Tribunala, ono što ste mogli da vidite na početku ovoga, a to su redovne emisije SENSE koje prikazuju šta se u Tribunalu zbiva i nastoje da to učine na kondenzovan način, brižljivo odvajajući ono što bi moglo biti pravosudno i medijski bitno od onoga što je manje bitno. Sličnu funkciju vrši prenošenje kompletnog suđenja, recimo, na televiziji B92 ili izdavanje kompletnih transkripata toga suđenja, što je veoma dobro, ali to je medijska forma koja doista nema baš neku široku publiku i pitanje je u kojoj meri prenosi smisao te stvari, a u kojoj meri u stvari stavlja istraživačima i publici nešto na uvid da oni sami nešto zaključe.

Govorim ovo kao uvod u tezu da ne postoji koherentna i ozbiljna medijska politika u odnosu na ovo suđenje, ni od strane onih koji bi želeli da izvuku iz toga neki smisao ili, ako hoćete, i neku pouku koja bi se trajnije održala, a ni sa one strane sa koje smo navikli da ima jednu vrlo jaku medijsku politiku, dakle jednu organizovanu propagandu, a to je ta Miloševićeva strana ili strana tog režima, koji je još uvek u ovoj sredini veoma jako prisutan. Dakle, možda zato što nije moguće, možda zato što nisu dovoljno dobro organizovani, možda zato što je gebelsovska mašta ovom prilikom malo zatajila, nema nikakvih ozbiljnih kampanja povodom ovog suđenja, nalik na one kampanje koje su, na početku utvrđivanja Miloševićeve vlasti i tokom ratova na teritoriji bivše Jugoslavije, mogle da se prate u dnevnoj štampi. To ne znači da izveštavanje na koje mi nailazimo u medijima treba uzimati zdravo za gotovo ili da je ono nepristrasno. Ne, vi možete da vidite, u stvari, da postoji vrlo velika pristrasnost kada je reč o davanju prostora, ili davanju značaja određenim argumentima odbrane, ili u poricanju vrednosti određenih svedočenja, ili predstavljanju određenih svedoka kao neadekvatnih svedoka, što je bila strategija samog Miloševića neprekidno. Šta više, u toliko velikoj meri da je ona izgubila kredibilitet, jer je malo čudno poverovati da su baš svi svedoci Tužilaštva nepouzdati svedoci. Dakle, toga naravno u medijima ima, ali je malo začuđujuće da nekih ozbiljnijih stvari u tom smislu nema. Postoje samo sedmi minut, meni ostaje još samo da kažem da mislim da postoji još jedno prirodno sticanje kraja suđenja u nekoj perspektivi i mogućnosti da mediji unesu malo više analize i malo više koherentnosti u predstavljanje čitavog tog procesa unatrag, tako da ono što očekujem, to je da izvesna površnost, izvesne teškoće koje možemo da vidimo u medijskom predstavljanju danas, budu donekle otklonjene ili donekle ublažene kako se to

suđenje bliži kraju. Mislim još da je važno imati na umu da kada se na taj događaj gleda kao na međunarodnu medijsku pojavu, a ona jeste jedna veoma važna pojava, jer je to suđenje jednom bivšem predsedniku države i privlači svačiju pažnju, onda možete da vidite da se vesti o tome pojavljuju povremeno i kada nešto nalikuje na vest, a ne da vi, na primer, bilo gde izvan teritorije bivše Jugoslavije imate dnevno izveštavanje o tom suđenju. To je, naravno, i prirodno. U tom smislu jedno je što lokalno postoji veće interesovanje za to, pa dnevno izveštavanje ima smisla, a i stavljanje na uvid javnosti tih kompletnih transkripata i redovnih sedmičnih izveštaja o tome, što pomenuh, radi SENSE, a drugo je što to onda predstavlja materijal u kome možemo da vidimo tragove raznih pristrasnosti u smislu da „ne pada sneg da pokrije breg, nego da svaka zverka pokaže svoj trag“, dakle mi možemo lepo da razlikujemo kako o tome izveštava „Vreme“, kako „NIN“, kako „Kurir“, a kako „Politika“. Toliko za ovih sedam minuta. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala Lazaru. Posle pauze od pola sata, biće diskusija. Nadamo se da će to biti i najzanimljiviji deo konferencije. Htela sam samo da kažem da prilikom izveštavanja nedostaje ono, i to je u stvari zaključak koji može da se izvuče, veza između optužnice i svedočenja, veza između svedoka odbrane i optužnice. Malo se veštački politizuje ceo slučaj, tako da se gubi ta nit zločina, i u izveštavanju i u našoj percepciji tog suđenja. Pomalo se gubi to da je Milošević optužen za najteže zločine. Mislim da bi mediji trebalo svaki put da insistiraju ponovo na optužnici, a ne na atrakciji pojedinih komentara svedoka. Nastavljamo u 13:30.

Panel diskusija:

Biljana Kovačević-Vučo:

Sačekaćemo da panelisti dođu, a pitanja već mogu da se postavljaju. Izvinjavam se. Diskusija i neka pojašnjenja ukoliko neko želi. Počinjemo ponovo. Da vidimo ko se javlja za diskusiju. Diskusija je ograničena na pet minuta. Dragoljub Todorović? Jeste li hteli nešto da kažete? Činilo mi se da se ustručavate.

Dragoljub Todorović, advokat:

Pa, ja bih nešto rekao o tome kako se na političku scenu u Srbiji odražava Miloševićevo suđenje. Ali da bih to eksplicirao, moram da napravim neki uvod, da se malo vratim na srpsku opozicionu scenu za vreme Tita. Tada su opozicija Titu bili nacionalisti, nacionalistička opozicija je bila dosta jaka, opozicija reacionara, opozicija pripadnika članova Akademije i kruga Dobrice Ćosića, Udruženja književnika, i tako dalje. Dakle, ona je jačala. A druga vrsta opozicije je bila levičarska, rankovićevska i IB-ovska i malo novijih levičara, koji su od Tita tražili više komunizma. Guru i jedne i druge opozicije bio je Dobrica Ćosić. I jedna i druga opozicija su se ujedinile pojavom Memoranduma i, kasnije, pojavom Miloševića, i tada je prestala, srpska opozicija više nije delovala. Dakle, dok smo imali opoziciju u bivšim socijalističkim zemljama, koja je bila stvarno protiv države, koja je bila stvarno demokratska, daleko, daleko ispred režima koji su oni imali, naša opozicija, i jedna i druga, na čelu sa njihovim ujediniteljem Ćosićem, bila je daleko ispod standarda Titove vlasti. Tito je u svakom pogledu, njegov režim, u svakom pogledu, u svakom segmentu, bio bliži Evropi i evropskim tokovima nego oni. Kada je došao Memorandum i Milošević, oni su se ujedinili i prešli u vlast i onda je Ćosić postao predsednik Republike. Međutim, kasnije je došlo do tih sukoba među njima i tako dalje, i sada, kada je počelo Miloševićevo suđenje, ponovo imamo na delu homogenizovanje te dve opozicije. To se najbanalnije pokazuje, to ja znam zato što živim po kafanama i po ulicama, da su bivši policajci i bivši Rankovićevci, bivši s jedne strane i bivši četnici i bivši reacionari s druge strane, da su se žestoko ujedinili, podržavajući Miloševića i sedeći zajedno u „Maderi“, u „Moskvi“ i u „Mažestiku“, diskutujući i podržavajući to suđenje i to je naročito došlo do izražaja kada je saslušan kao svedok Vojislav Šešelj. Tu u Beogradu nije bilo dileme, nije bilo spora. Dakle, to još

jednom pokazuje koliko je Miloševićovo suđenje, njegove reči tamo, koliko su više bile upućene politici i više upućene Srbiji nego pravu i međunarodnoj zajednici. Zadnji primer, i sa tim ću da završim, je naš aktuelni predsednik Republike Boris Tadić, koga, vidim, podržavaju američki kongresmeni i tako dalje. Čak pišu i svom predsedniku da ga podrži kao demokratu. Taj gospodin Tadić je rekao da se on o političkim pitanjima savetuje sa svojim ocem Ljubomirom Tadićem i njegovim najboljim prijateljem Dobricom Ćosićem i da je od njih kao ekskluzivan savet dobio da ne ide u Srebrenicu, međutim, on ih nije poslušao. To sam ja znao. To su znali još mnogi drugi čime se on bavi i ukazuje na još jedan paradoks, a to je da je Boris Tadić predsednik jedne od dve republike državne zajednice, a njegov otac je predsednik jedne grupe za pritisak koja nastoji da spreči crnogorski narod da se izjasni o svojoj budućnosti. Dakle, mi živimo i dalje u toj sredini. Ja ne vidim da se išta promenilo i mislim da ako se nastavi ovaj trend, ako ovakva gužva, sad je velika gužva na desnici srpskoj... i stranka predsednika Tadića, iako je napustila skupštinu, iako je opozicija, naglo raste i približava se Srpskoj radikalnoj stranci, njen rejting među srpskim narodom približava se Srpskoj radikalnoj stranci, što najbolje govori da je i ona desničarska, tako da, kako bih rekao, među relevantnim političkim strankama u Srbiji nema nijedne demokratske, nijedne evropske, nijedne od koje bi se mogli bilo čemu nadati. To je to.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala. Ja sam samo htela da kažem da suđenje Miloševiću pred Haškim tribunalom do sada nije uspelo da rasvetli pravu ulogu vojske, Udbe i KOS-a, tako da to idealizovanje jednog perioda, u stvari, takođe nije dobro. Ali moram da kažem da bih više volela da Milošević ne sedi tamo sam na onoj optuženičkoj klupi, jer se tako zamagljuje, u stvari, cela ona pozadina koja je stajala iza njega, jer on je vrhunski izvršilac, ali nije *master mind* zločina po mom dubokom uverenju. Zapravo, na liniji ovoga što je Dragoljub Todorović govorio, uloga vojske još nije rasvetljena. Mi imamo malo i kratko pamćenje i zaboravili smo proglas Političke uprave Vojske Jugoslavije, zaboravili smo ulogu vojnih starešina. U zajedničkom zločinačkom poduhvatu se pominju i Arkan, kao paramilitarna formacija, ali pod komandom Petog korpusa, što nije bila nikakva tajna. Oni to nisu krili. Ne pominje se uopšte vojna bezbednost, koja nije još dekriminalizovana, niti je rasformirana. Ali se pominju i Kadijević i Adžić za Hrvatsku. Naknadno se pominju i dalje delovi vojske i mislim da ovo suđenje

Miloševiću zapravo njemu otvara vrata često, upravo zbog toga što se ne vidi ko je sve učestvovao u tom projektu zločinačkom i zato što to nije obelodanjeno i nisam sigurna da će čak i suđenje Miloševiću u Hagu da te stvari izbaci na videlo. Znači nema te pozadine, nema te sile koja je morala da stoji iza Miloševića da bi se izvršili zločini. Ne govorim sad o vođenju rata. Govorim o tome da se izvrše zločini. Nema... Zašto nisu podignute optužnice protiv učesnika zajedničkog zločinačkog poduhvata za Hrvatsku, na primer? To je za mene jedna misterija iz Haga koja još uvek nije dovoljno objašnjena. Znači, mi stalno pričamo o političkim projektima, a niko nije problematizovao pitanje ljudi koji se nalaze na optužnici, kao ljudi koji su učesnici zajedničkog zločinačkog poduhvata. Zašto nije protiv njih podignuta optužnica? Nije moguće da nema niko ništa da kaže na ovo. Sad ću ja da ostanem ogoljena. Da prozovem? Evo, Jovan Dulović. Svedok. Može.

Jovan Dulović, novinar:

Kad govorite o ulozi vojske, da uzmemo samo primer Vukovara. Ko je srušio Vukovar? Čiji su avioni leteli? Privatni avioni bombardovali Vukovar? Avioni JNA. Čija artiljerija je srušila Vukovar do temelja? Pa tenkovi, artiljerija JNA. Prema tome, nije mi jasno kako nije dovoljno rasvetljena, možda u nekim drugim segmentima, ali ovde je jasno bilo izraženo da je reč o vojsci, brate. O aktivnim pilotima i oficirima i svim ostalim. Kad je reč o Ovčari, ja sam tamo bio u to vreme. Ja nisam mogao da odem na Ovčaru i da gledam ko šta radi tamo, ali kad sam pitao Radića, „Šta to radite“, slučajno, tu smo bili kuća preko puta kuće kad je to puklo, streljanje na Ovčari, to se znalo. Mislim, svi su znali. Pitam Radića, prvo Stanka Vujanovića. Pitam ga: „Šta to radite? ‘Alo, bre, pobiste sve to tamo!’“ On kaže: „Pusti me. Nisam imao dovoljno ovih mojih dobrovoljaca, nego sam morao da uzmem ove pijane šešeljevce.“ Tu je bio Kamení, odmah do te kuće. Tu sam video da je tačno to što se priča. Pa sam onda i Radića zaustavio i pitao ga to isto. On kaže: „Ma, pusti, napravili smo sranje. Neće biti dobro.“ Tako da sam imao potvrdu iz dva izvora, potpuno validna izvora, da je tu bila vojska. Naime, kad kažem vojska, ja nisam čuo da je bio neko u to doba, da je na Ovčari bio neko od vojnih lica. Kasnije se ispostavilo da jeste, izgleda. Ali tad se govorilo samo da su to radili TO Stanka Vujanovića i šešeljevci. Taj šešeljevac koji je meni pričao je iz Smedereva. Ja sam o tome govorio i ovde i u Hagu. Sedeli smo ujutru, posle te noći. On je pričao detaljno. Kaže: „Ubijali smo ih od sedam do jedan (od 07:00 do

13:00) na Ovčari. Plaču, cvile.“ Kaže, „Tvrde da niko od njih nije učestvovao, niti ubio nekoga“, onako, uz kafu. Zaboravio sam kako se zove trenutno, ali ga nema nigde. Izgleda da je poginuo ili nestao u ratu, pošto je kasnije otišao u Bosnu, čuo sam. Moje svedočenje – jeste, svedočio sam. Smatrao sam da bih to morao da uradim i, verujte mi, posle toga imao sam jedno ogromno olakšanje, kao da mi je pao neki veliki kamen sa srca. Osećao sam se mnogo bolje, jer to nije moglo u to doba da se piše. Tek kasnije, kad sam otišao u „Vreme“, pisao sam o tome šta se događalo. I o Zvorniku, i o Vukovaru, i o Višegradu, tako da se ni malo ne kajem što sam svedočio. Svedočio bih i drugi put ako treba.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala. Znae šta, nije jasna, u stvari, uloga, ovde se dosta manipuliše sa tom Teritorijalnom odbranom i stalno se govori da Teritorijalna odbrana nije odgovorna vojsci. Međutim, to nije baš sasvim tačno. To je u kontekstu SFRJ i Ustava iz 1974. Teritorijalna odbrana je jedan deo oružanih formacija. Ali, ona je bila u nadležnosti republika. I sada, kad je krenuo rat, Srbija je odbijala svoju nadležnost za Teritorijalnu odbranu koja je ratovala u Hrvatskoj i govorili su: „Oni nisu u našoj nadležnosti.“ Znači, koristila je jednu pravnu, tad već fikciju, jer nije imala veze sa realnošću. Teritorijalna odbrana je zapravo bila pod vojnom komandom Srbije, Srbije i Crne Gore, Jugoslavije, sasvim svejedno. Znači, oni su koristili, zloupotrebljavali ta stara zakonska rešenja da bi sa sebe skinuli odgovornost, i to je bilo i kod naknada šteta i svugde. I to je jedna od stvari koja nije raščišćena. Ja sam primetila i da ste vi rekli: „Mislio sam da to radi Teritorijalna odbrana.“ Teritorijalna odbrana je bila već tada pod komandom Beograda, i to se zna. E sad, to je veoma teško dokazati. Svi znaju da je vojska učestvovala. Ali, upravo ono što ja govorim, vojni komandanti, ministar odbrane i svi oni koji se spominju u to vreme kao učesnici zajedničkog zločinačkog poduhvata se iz nekog razloga nisu našli na optužnici, nije podignuta optužnica protiv njih.

Koji je zaključak? Da li je Milošević komandovao tom vojskom? To je ono što jednostavno jeste problem. I te paravojne formacije od početka, ja sam u to vreme bila u Helsinškom odboru, mi smo tvrdili da paravojne formacije ne postoje. One su bile pod komandom JNA i to je verifikovano zakonom o vojsci i odbrani, kada je svim dobrovoljcima priznat dvostruki staž, kao da su služili vojsku u Jugoslaviji. Iako je vojska formirana u maju 1992.

godine. To su neka pitanja koja su možda raščišćena pred Haškim tribunalom, ali su ostala maglovita i nejasna u ovoj javnosti i o njima se diskutuje, iako su ona rešena. O njima se i danas diskutuje. I danas se u političkim televizijskim emisijama priča o tome da li je ovaj bio ovo ili ono i ceo koncept je zapravo doveden do kraja sa svedočenjem Šešelja.

Jovan Dulović:

13. novembra 1991. u četiri popodne, Šešelj je došao sa svitom u kuću Stanka Vujanovića gde su bili Radić, još dva oficira artiljerca i Stanko Vujanović. Tu je održao jedan sastanak, objašnjavajući kako sada sve snage, dobrovoljci, teritorijalci i svi ostali jednostavno potpadaju pod komandu JNA. To je bilo na papiru. Pošto sam bio tamo i gledao to, to je bila krađa, to je bio jedan pljačkaški pohod. Svi su radili na svoju ruku. Na primer, za streljanje u Vukovaru nije određen niko da na silu ide. Pitao sam Stanka Vujanovića za to. On kaže, „Morao sam da uzmem ove pijane šešeljevce“, koji su bili odvojeni i, kad su hteli, oni su učestvovali, kad nisu hteli, oni nisu ni odlazili nigde. Vojska i Radić i ovi ostali su određivali smerove napredovanja i to na kojim se delovima ratišta vode borbe. Tako da je to bio jedan opšti haos. Šešelj je tu kontrolisao stvari, čuvena je njegova rečenica i ceo govor na tom sastanku sa oficirima i komandantima Teritorijalnih odbrana, kada je rekao „Svi smo mi jedna armija“, ali to je bio skup ološa. Svima koji su tamo otišli kao dobrovoljci i teritorijalci osnovni cilj bila je krađa, pljačka.

Biljana Kovačević-Vučo:

Izvolite.

Lidija Jovetić, novinar:

Lidija Jovetić, novinar, godinama saradnik „Republike“. Slušam ovu raspravu i negde mi pada na pamet da mediji ovde nisu uradili svoj posao do kraja. Čini mi se da javnosti u Srbiji i Crnoj Gori rad Haškog tribunala nije predstavljen na pravi način. Čuli smo to i od gospodina Klarina danas, čuli smo to i u izlaganju Lazara Stojanovića. Ovde se može kroz medije pratiti polarizacija, navijačka atmosfera za i protiv Miloševića. Čini mi se da su mediji bili hrabriji do 2000. nego posle 2000. Bili su mnogo jasniji i oštriji u periodu dok se Milošević nije našao u Hagu, nego od onog trenutka kada se našao u Hagu. Milošević je vrhunska figura tog zločina koji se ovde desio. Svi drugi zločini su još sa manje medijske pažnje prikazani, te

su običnom svetu ostali potpuno nepoznati. Verujem da, kada bi bilo ko od nas sad izašao na ulicu i pitao dokle je stigao proces u Hagu i šta se tamo događa, većina prosečnih građana, birača, o tome ne bi ništa znala. Mislim da taj problem treba naglašavati što češće i tu tražiti osnov problema u kojem se ovo društvo nalazi. Mi u medijima češće raspravljamo o tome šta se događa u Skupštini i da li su jeli kolače ili nisu, nego o tome šta se dogodilo na Kosovu, koliko je ljudi pronađeno. Mi znamo za Batajnicu, ali verujem da većina stanovništva ne zna čak ni da se to desilo. To je problem naših medija. Sad, da ne dužim dalje, da vam ne zadržavam pažnju, mislim da medije treba istaći kao jedan od bitnih problema kada se radi o ovoj temi. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Mirko Klarin, pa Lazar Stojanović.

Mirko Klarin:

Vi ste me podstakli da ukažem na jednu moju naizgled paradoksalnu teoriju, a to je da su ugled Haškog tribunala i podrška Haškom tribunalu u Srbiji bili mnogo veći za vreme Miloševića nego što su danas. Teorija nije do te mere paradoksalna i vrlo je lako objašnjiva. Za vreme Miloševića, biti protiv Miloševića, protiv režima i protiv rata značilo je automatski biti za Haški tribunal, kako za medije, one nezavisne i slobodne, tako i za političke snage koje su se opirale Miloševiću. Ne zbog toga što su te političke snage bile za suočavanje sa prošlošću i rasvetljavanje zločina, već zato što su mislili da će Haški tribunal da im olakša put do vlasti. Kada je došlo do promene, vidimo da su sve te demokratske snage, sa ili bez navodnika, nije bitno, beznadežno podeljene, da su potpuno dezorijentisane, da su čak mnogo uspešnije od Miloševića počele da koriste Haški tribunal za svoje političke ciljeve, za ono što su smatrali da su njihovi politički ciljevi. Milošević je bio vrlo jednostavan. On je ignorisao Tribunal, nije ni na koji način pokušavao da ga iskoristi, jednostavno ga je ignorisao. Međutim, nakon promena, svako je pokušao da koristi Tribunal za svoje uske ili šire političke potrebe, objašnjavajući javnosti da je saradnja neophodna da bi se dobili krediti, pregovori za ulazak ovamo ili onamo, a ne zato što je to jednostavno jedna nužnost da se suočimo s onim što se dogodilo i da utvrdimo šta se zapravo dogodilo i ko je za to odgovoran.

Znači, čak i u unutrašnjim političkim obračunima između tih snaga koje se smatraju demokratskim, Tribunal je korišćen kao neka vrsta političke bati- ne gde se uslovljavalo, da bi se videlo ko se usuđuje da ide dalje u sarad- nji, da bi se opet, spojeno sa onim što je Milošević radio iz Haga, vršila ta podela Srbije na patriote i kolaborante. Tako da ta teorija, za koju sam na početku rekao da je paradoksalna, uopšte nije paradoksalna. Ne branim medije, ali smatram da su oni apsolutno na drugom mestu, iza vrhunskih političara i akademika, tvoraca projekta i tih koji su projekat ostvarivali, a ispred generala, jer generali su morali da slede kakav-takav lanac koman- dovanja i kakva-takva naređenja, što mediji nisu morali da rade, već su se dobrovoljno stavili u prvi red, naravno, širenja mržnje i stvaranja uslova za rat. Međutim, u ovom slučaju, nakon devastacije koju su srpski i ostali mediji u državama bivše Jugoslavije doživeli tokom 10 godina ili 12 godi- na nacionalizma i rata, oni su podlegli političkoj potrebi korišćenja Tribu- nala za unutrašnje političke svrhe, tako da ipak pridajem veću odgovor- nost takozvanim demokratskim snagama koje su došle posle Miloševića, nego medijima koji su i sami dezorijentisani nakon devastacije iz perioda nacionalizma.

Lazar Stojanović:

Samo par reči. Podstakla me ova vaša rasprava. I ovo je neka vrsta komen- tara na često izraženo razočaranje što Hag ne sudi širem krugu zločinaca i širem spektru zločina. To je doista jedna institucija za koju je od značaja da zločin kome sudi ima određeni format i da on bude personalizovan i da suđenje bude u najvećoj meri komplementirano suđenjima koja bi tre- balo da se odigravaju lokalno. Raspoloženje koje postoji, ne samo ovde, nego i u drugim državama na teritoriji bivše Jugoslavije, jeste da ako nečemu Hag nije uzeo da sudi, nema šta tu ni da se sudi ni da se istražuje. To onda nije važno. Dakle, bilo je samo ono čemu sudi Hag. To, naravno, nije tako i vi prvenstveno imate jedan broj stvari za koje Hag nije ni nad- ležan da sudi, kao što je, po mom mišljenju, krunkski zločin izazivanja rata, ali njega niti ko istražuje, sem određenih entuzijasta-istoričara, niti mu bilo ko sudi, niti mu sprema suđenje. A, to je jedan ogroman zločin, ali Haški tribunal jednostavno nije za to nadležan.

Druga stvar, koja je za njih verovatno suviše sitna i obuhvata suviše veliki broj ljudi, je suđenje propagatorima rata. Treba da se podsetimo kako je prošao Jozef Gebels, rodonačelnik stručne i veoma precizno planirane

propagande, za razliku, recimo, od propagatora rata koje smo prvenstveno u Srbiji, ali i na drugim delovima teritorije bivše Jugoslavije, imali u periodu tih sukoba. To je bila, za razliku od medijske politike praćenja suđenja Miloševiću, koja je slabo organizovana, ovo je bila jedna visoko organizovana politika, proučavana i vrlo čvrsto hijerarhijski organizovana. I to znam sa mnogo strana, a navešću vam samo jedan primer. U razgovoru sa jednom osobom koja je bila jedan od vodećih propagatora toga rata, ali je doživljavala tu stvar kao sopstveni kreativni angažman, kaže: „I, priđe meni Milošević jednoga dana na nekom prijemu, prebaci mi ruku preko ramena i kaže: „Pa super ti je ono što radiš. Dobro bi bilo da se nađemo da se malo dogovorimo.“ Ta osoba kaže, „Pa, znate šta, predsedniče, ja radim svoj posao, vi radite svoj posao. Ako mislite da nešto ne radim dobro, vi mi recite, ali ne mislim da mi treba da se dogovaramo o nečemu“, na šta se Milošević naljuti i kaže, „E, s tobom ne može da se razgovara“, i tu se prekine kontakt.

Zatim, u odnosu na funkciju vojske i policije, ali prvenstveno vojske, imate veliki broj vrlo prljavih krivičnih dela koja bi morala biti predmet krivične odgovornosti, koju, razume se, niko ni ne dotiče. Ona nisu za Hag. Videli ste sate i sate tih televizijskih filmova, a imate i brojne svedoke, vi možete da dobijete hiljade svedočanstava i dokaza o neadekvatnoj upotrebi tehnike i sredstava i o neadekvatnoj upotrebi nivoa i obima sile, prvenstveno protiv civilnog stanovništva. Sistematski su se upotrebljavala protivavionska artiljerijska sredstva protiv civila na zemlji. To ne može da se radi. Za to oficir koji to uradi mora da bude odgovoran svom nadređenom, a ovaj dalje svom nadređenom. To se jednostavno ne radi na taj način. Da ne govorimo o upotrebi, recimo, avijacije ili o upotrebi artiljerijskih sredstava koja su samohodna protiv civila u Bosni i na Kosovu. To je rađeno na način koji je potpuno protiv pravila ratovanja, potpuno protiv upotrebe vojske, i za njega je odgovoran svako, od onoga ko povlači oroz do generala koji je takvo naređenje izdao ili tako nešto nije sprečio. E, sad, ko će tome da sudi? Hag, naravno, neće. Ja znam da je ovo što govorim više spisak lepih želja nego nešto što ću doživeti da vidim, ali bih vas samo podsetio da oni prasići potpukovnika Selaka, iz ove emisije, koje su njegovi vojnici klali na Kosovu, a on to hteo da spreči, mora da su bili sa nekog drugog dela bivše Jugoslavije, jer tamo nema baš tako mnogo tih prasića. Jednostavno ih nema, pa sad, šta ćemo. A konačno, mi imamo jedan ogroman broj teških krivičnih dela uništenja, rasturanja društvene imovine i zloupotrebe vlasti u tom smislu, što je priznao i sam Milošević,

i zato, ako mu ne bude ovde suđeno, neće mu nikad nigde biti suđeno. Kad on kaže „Zašto me pitate gde je taj novac“, govoreći o novcu penzionog i zdravstvenog osiguranja, „pa eno ga u tenkovima i helikopterima“. On je, dakle, o tome odlučio, on je taj novac uzeo, zloupotrebio svoju vlast, uložio taj novac u nešto što očigledno nije baš za prosperitet, dobrobit i kulturno unapređenje ovoga ili bilo kog drugog naroda. Pa, hoće li mu neko suditi? Neće. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Javila se Sonja Biserko. Samo da pogledam da li se neko javio, a da ja nisam videla. Nije.

Sonja Biserko:

Hvala, Biljana. Ja bih samo rekla nešto o odnosu prema Haškom tribunalu. Mislim da se on menjao kroz ovih 10 godina. Onda kada je ustanovljen Haški tribunal mislim da je ovde negovan potcenjivački stav, čak i od strane međunarodne zajednice. Recimo, Dejvid Oven je svojevremeno govorio da treba osuditi po 20 ratnih zločinaca sa sve tri strane i završiti sa tom pričom. Mislim da se bitno menja odnos onda kada je podignuta optužnica protiv Slobodana Miloševića, njegovim hapšenjem i njegovim slanjem u Haški tribunal, jer tu se i međunarodna zajednica morala postaviti odgovornije, jer bi to značajno poljuljalo njen kredibilitet. Znači, njegov odlazak u Hag ovde povećava animozitet, s obzirom da se ceo vrh države u jednom momentu našao u Hagu, a oni posmatrači iz državnih struktura i advokati koji tamo zastupaju, a koji su takođe provereni kroz državne strukture, oni su zapravo zaduženi za to antihaško profilisanje javnosti ovde. Kako je tekao proces Miloševiću, bilo je sve očitije da Haški tribunal raspolaže sve jačim dokazima protiv Miloševića. Mislim da je taj proces sada doveden do usijanja, s obzirom da je to antihaško raspoloženje negovano, cementirano načinom medijske prezentacije ovde. Međutim, to je istovremeno, možda prećutno, dovelo i do većeg strahovanja od Haškog tribunala i većeg uvažavanja Haškog tribunala kao takvog. Moram ipak da kažem da je Zoran Đinđić napravio jedan iskorak koji je zapravo opredelio razvoj događaja u Srbiji nakon hapšenja i slanja Miloševića u Hag, i da je istovremeno to njega koštalo života. On je napravio taj *breakthrough* i uspostavio okvir za saradnju sa Haškim tribunalom. On je isporučio 12 ili 13 optuženika, a njegov naslednik, Vojislav Koštunica, koji je, kao što znamo, od samog osnivanja Haškog tribunala protiv njega i o njemu se

izražavao kao o poslednoj rupi na svirali, na kraju je završio sa rečenicom da je „Hag pitanje svih pitanja“. On je u ovoj godini predao 15 optuženika. Znači, čitava 2004. bila je skoro stagnantna, nije bilo nikakve saradnje. I Vojislav Koštunica je shvatio da Srbija ne može da krene bez saradnje. To samo govori o tome da je međunarodna zajednica, bez obzira kako to povremeno izgleda, čvrsto stala na stanovište da će Haški tribunal završiti svoju misiju onako kako su oni to odredili, svi optuženi trebalo bi da se tamo nađu.

Drugo je pitanje ovo što je Biljana postavila, zašto nisu podignute još neke vrlo važne optužnice, pogotovo ovih 15 koji se nalaze na listi u Miloševićевой optužnici. Zato mislim da je Hag postao jedna naša realnost oko koje se sve vrti. Druga je stvar njegova prezentacija u široj javnosti, a to je, mislim, pitanje vremena kada će i mediji i javnost, na jedan ogoljeniji način, shvatiti značaj Haškog tribunala, njegov značaj za Srbiju, jer je njeno približavanje Evropi, pre svega, do sada bilo omogućeno njenom saradnjom sa Haškim tribunalom. Srbija nije zadovoljila nijedan drugi kriterijum, ni za studiju izvodljivosti, ni za ovaj sporazum o asocijaciji. Znači, Evropska unija, međunarodna zajednica se isključivo rukovodila njenom saradnjom sa Haškim tribunalom. Mislim da je i odluka međunarodne zajednice da ove dve studije, Studiju izvodljivosti i Sporazum o asocijaciji Srbije, i te kako strateška, jer je time na neki način vezala Srbiju za taj proces, pre svega preko saradnje sa Haškim tribunalom. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Sad ja ne bih da prepadam, ali ima jedna stvar. Sad je Sonja rekla da je Zoran Đinđić postavio okvir za izručenje. Ja zapravo mislim da to nije tačno. Trebalo je postaviti pravni okvir za izručenje, a on nije postavljen. Zoran Đinđić jeste ubijen zbog toga. Ja se s tim slažem. Ali mislim da okvir nije zapravo postavljen. I sada, ukoliko je postavljen okvir, kako se onda tumači sadašnja situacija da je zapravo zvanična istina, državna istina, da je Milošević kidnapovan. Sve se više, u ovim treš-emisijama u kojima ja takođe često učestvujem, javlja teza da on nije izručen, već da je isporučen „na kvarnjaka“, to se tako govori. Znači, to je jedna zvanična istina u Srbiji. Zvaničan stav je da je Milošević kidnapovan i sada mi govorimo o postavljanju nekog okvira. On zapravo nije postavljen. Jer u tome je problem. On nije postavljen. Ne kažem da je to moglo da se uradi, ali osporavam to da je postavljen. Nije. Nije postavljen. Pre neki dan je govorio

jedan od bivših šefova DB-a, Mijatović. Cela priča je dobila jednu drugu konotaciju. On je čovek koji sada optužuje prethodnu vlast zbog toga što je Milošević izručen. Do kraja se dovodi priča o izručenju Slobodana Miloševića „na kvarnjaka“. Kako je to onda zvanična istina? Ja bih volela da se uključi u diskusiju i advokat Srđa Popović. Hvala.

Srđa Popović, advokat:

Pa, Sonja me je izazvala. Ne znam na osnovu čega se tvrdi, i Sonja i Voja Koštunica, zašto tvrde da su oni nekog izručili. To su, kako ja čitam, dobrovoljne predaje. Da li je neko uticao na njihovu motivaciju ovako ili onako, to je potpuno nevažno. Te ljude nije izručila država. Oni su sami otišli u Hag i ne znam zašto ova vlada sebi to upisuje u neki pozitivni saldo. Nisu ih oni izručili. Ova vlada, to je zanimljivo i to mislim treba pratiti, jako pazi da se slučajno u javnosti ne identifikuje sa izručenjem ljudi Haškom tribunalu. Vi sad imate pitanje Mladića. Ja ih gledam kako se muče da slučajno u jednoj rečenici ne upotrebe i ime „Ratko Mladić“ i reč „hapšenje“, nego tu onda počnu priče: „Postupićemo u skladu sa zakonom. Pa, ako se on ne preda sam, mi ćemo svejedno izvršiti svoje obaveze prema Hagu.“ Oni se ne usuđuju da te reči izgovore zajedno, „Hapsićemo Ratka Mladića“, jer misle da to može da im škodi kod srpskog biračkog tela, sa čim se ja potpuno slažem. I zato se oni na međunarodnom planu hvale kako su izručili petnaestoro ljudi, a ovde unutra govore o dobrovoljnim predajama. I to je u skladu sa jednim opštim stavom ove vlade. Znae, može se postaviti pitanje zašto se uopšte tim ljudima sudi. Ne sećam se da je Vojislav Koštunica ikada izgovorio reči „ratni zločin“, a najmanje da je o tome imao nešto da kaže. Svrha kažnjavanja je po našem zakonu dvostruka. Jedna je specijalna prevencija. To znači da optuženi, kasnije osuđeni, treba da bude sprečen da vrši slična krivična dela u budućnosti. I jedan mnogo važniji, generalna prevencija. Generalna prevencija je vaspitna uloga kazne na društvo u kome se zločin desio. To znači uspostavljanje jedne moralne ravnoteže koja je zločinom narušena. To je jedna poruka publici da se zločin dogodio, da se dogodio na ovaj način, da je ovako kažnjen i da će uvek ubuduće takav zločin tako biti kažnjen. I to je, u stvari, jedan od instrumenata kojim društvo sebe leči. Društvo je svakim zločinom povređeno. Jedan od načina kojim društvo sebe leči su suđenja. E, sad, ova vlada na čelu sa Koštunicom ne priznaje taj sud. On je nepravedan, on je antisrpski, on je nelegitiman. Oni i ne

izručuju te ljude, nego se oni dobrovoljno predaju i cilj svega toga je da se pusti da se tim ljudima sudi u Hagu, ali da se ovde u ovome društvu spreče efekti generalne prevencije, da se spreči da društvo prepozna opravdanost tog suđenja. Da se spreči da društvo prepozna potrebu da zločin bude kažnjen. I time se, u stvari, sprečava postizanje jedne od glavnih svrha suđenja. Toliko.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala. Sonja je htela da odgovori.

Sonja Biserko:

Hvala, Biljana. Ja se sa Srđom slažem. Ono što ja kažem je da ova država *de facto* saraduje, bez obzira kako ona to zvala. Bez njihovog učešća na ovaj ili onaj način, te predaje ne bi bile moguće. Drugo, upravo ovi svedoci, o kojima sam ja danas govorila, sprečavaju tu dimenziju o kojoj ti govoriš. Tu je uključena čitava srpska elita, politička, intelektualna, kulturna, koja svoje učešće pokriva time što sprečava razgovor na tu temu. Koštunica je deo te elite, kao i svi ovi koji su u DOS-u. U krajnjoj liniji, najveći deo političara iz DOS-a su bili saučesnici na tom projektu. Veoma mali broj ljudi, kao što su Žarko Korać, Građanski savez, Nenad Čanak, su imali taj moralni legitimitet i oni su ga dali DOS-u kada su došli na vlast, upravo po pitanju rata i saradnje sa Haškim tribunalom. Ali, mislim da ipak postoji ta realnost da ti ljudi odlaze u Hag. Ono čega se ja pribojavam, a to si upravo i ti rekao, jeste da će, onog momenta kad predaju Mladića i Karadžića, Srbija, odnosno srpska vlada, smatrati da je završila svoje obaveze prema Haškom tribunalu i da više neće o tome uopšte govoriti kao o problemu ovog društva. Zbilja postoji objektivna opasnost da se priča o Haškom tribunalu zatvori onda kada Mladić i Karadžić odu u Hag. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo:

Čini mi se da se Toma Fila javljao. Ne? A ja mislim da bi to bilo jako dobro, da vi kao advokat koji je veoma često tamo kažete nešto. Hvala.

Toma Fila, advokat:

Pa, ne znam koliko će vam se dopasti ono što ću ja reći. Ja sam 10 godina tamo. Ne spadam u antihaški lobi i nije me Udba poslala. Ovako. Saslušao sam vas, uvek volim da čujem ljude koji imaju šta da kažu o tom problemu u kojem sam ja 10 godina, dakle duže od bilo koga od vas ovde,

osim Mirka, od koga sam i najviše naučio. Mirka Klarina. Sa njim se ne slažem samo u delu ignoracije Haškog tribunala od strane Slobodana Miloševića. Morate imati u vidu da postoje dve faze te ignoracije. Jedna je do njegovog optuženja, a druga je posle njegovog optuženja, ne izručenja.

Vidite, ja ću vas podsetiti da je gospodin Remzi Klark dolazio u Beograd dok je Milošević bio na vlasti i da je delom novca sa carine plaćen njegov boravak ovde, sto i nešto hiljada dolara. Pogledajte malo spise iz Beograda, nemojte samo haške, pa ćete naći taj podatak kod istražnog sudije Lazarevića, ako vas zanima. Ja Miloševića i danas branim, ali ovde. Odnos prema Haškom tribunalu je različit u vreme kosovske priče. Vi imate u kosovskoj priči i „Belu knjigu“ i sve ovo što ste govorili da su MUP i Vojaska radili na prikupljanju određenih dokaza. Ne na proizvodnji dokaza, nego na prikupljanju, proizvodnja dokaza znači falsifikovanje, da precizno upotrebljavamo reči. Ono što je falsifikovano, to je krivično delo. Za to se odgovara u Hagu više nego ovde. Ali, i na prikupljanju. To sve nije bilo prisutno u, ako tako mogu da kažem, u hrvatskoj i bosanskoj kampanji. To je jedno što hoću da vam kažem.

Da li je Zoran Đinđić ubijen zbog Haga ili je ubijen zbog nečeg drugog, istorija će pokazati. Sigurno nije ubijen zato što je izručio Slobodana Miloševića, jer to nije uradio on ili ne samo on. Kasnija saradnja bi, po meni, bila opasnija po njegov život nego izručenje Slobodana Miloševića, koje jeste pravno manjkavo. Zato što istražni sudija nije imao pojma da mu je okrivljeni izručen. Ja sam, kao branilac, možda znao, a možda i nisam. Nisam hteo da učestvujem u tome, ali to su formalnosti koje su bitne u jednom klasičnom krivičnom postupku, ali za ovakav status ne. Što se svega ostalog tiče, koga je sve Hag trebalo da optuži, a nije, ja se možda s vama u nečemu neću složiti. Vrednovanje Haga nije u tome šta se sad dešava, nego u tome šta će se dešavati kada tog Haga ne bude. Ako posle završetka Haškog tribunala, ako ikad budu izručeni Mladić i Karadžić, naš sud za ratne zločine i srpski narod ne prihvati te zločine kao svoje i ne nastavi taj put, onda je to ništa, jer je onda to antisrpsko. Onda se Hag obračunavao sa određenim licima.

Da na još nešto podsetim one koji su pravnici. Imam propusnicu broj 4, treći sam advokat koji je bio tamo, ali sam izgubio jednu, pa sam zato broj

4. Znači kažem da sam dugo tamo. Profesorka Sezek, kao predsednik toga suda, tvrdila je da je Srbija izvršila agresiju na Bosnu i na Hrvatsku. Agresiju kao država. U prvoj optužnici za Tadića stajalo je da ne postoje Srbi u Bosni i Hercegovini pre 1991. Pričane su gluposti o tome kada su se Srbi naselili u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. To je iritiralo ovu javnost.

Isto tako je rečeno da se agresija opravdava samo ako je izvedena na bazi odluke Saveta bezbednosti, što se nije desilo na Kosovu, jer te odluke nije bilo. E zbog toga, kada mi govorimo o tome koliko je kome taj sud simpatičan, moja su osećanja prilično mešovita. Ne mislim da mi ne treba da odgovaramo za sve ono što je u naše ime urađeno. Sa time se slažem. Ništa mi neće biti lakše ako ima više Šiptara, Hrvata ili Makedonaca... Albanaca, nije ni važno. Nebitno, ja sam Cincarín, znate. Na kraju krajeva meni je svejedno. Ne pripadam nijednoj od ovih nacija koje su umešane, ni po ocu ni po majci. Po krvi sam bliže Albancima, ako vam to nešto znači, jer sam sa istih terena. Ne znači mi ni to što se namerno sačekalo da Tuđman i Izetbegović umru. Ništa mi ne bi bilo lakše ni da su bili živi. Mi treba da vidimo svoje, i tu se slažem sa vama. Čitam u novinama kad govorite i slažem se da mi treba sa sobom da raščistimo. Dakle, po meni, izlazna strategija Haga nije to da li je optuženo 15 ljudi, više ili manje, nego šta ćemo mi da uradimo kada se to završi.

A imao sam prilike da u arhivi tog suda vidim preko 700 predmeta samo za Kosovo. Ako mi to procesuiramo i budemo ubeđeni da radimo pravu stvar, onda smo mi pobedili. Ako se haška priča završi samo na tome što se bude radilo tamo, onda je neko drugi nama nešto uradio. I onda ćemo pričati o tome kako smo 500 godina bili pod Turcima, 50 pod komunizmom i 10 pod Hagom. Hvala lepo. To je sve što sam imao da kažem.

Biljana Kovačević-Vučo:

Mirko Klarin.

Mirko Klarin:

Ako mogu da se složim sa svojim učenicom, jer smatram da je sad povukao zaista ključno, najvažnije pitanje. Pokušajte da zamislite kako biste se svi vi osećali da se dogodilo sve ovo što se dogodilo u poslednjih 15 godina, a da nema Haga. Da li bismo ikad ikog osudili za bilo koji zločin? Verovatno ne. Da li bismo ikad saznali šta se dogodilo, ko je za to odgovoran?

Verovatno ne. Smatram da smo privilegovani time što smo dobili taj Tribunal i smatram da je to zaista tek prvi korak. Tribunal je uspostavio princip da se te stvari ne mogu raditi nekažnjivo, što je vrlo stran princip za nas koji nemamo apsolutno nikakvog iskustva sa nezavisnim sudstvom. Moram da kažem, ja sam završio Pravni fakultet, ali ja pojma o tome nisam imao dok nisam došao u Hag i učio zajedno sa Tomom kako se to tamo radi.

Prva stvar je: Tribunal je uspostavio princip da se te stvari ne mogu raditi nekažnjivo. Drugo, skupio je izvršnu građu, izvršnu dokumentaciju o tome šta se dogodilo. Utvrdio izvesne činjenice, ne kompletne, naravno, o tome kako su se određeni događaji odigrali, ko je za njih odgovoran, ko je kriv. Kaznio neke od krivaca. Sad počinje proces koji će trajati narednih 50 godina, nadam se, jer mislim da to onda jedino ima smisla. Kao što i danas još uvek love, posle 60 godina, neke Litvance koji su 1943. ubili dva Jevrejina. Pa ih uhvate negde u Australiji, Kanadi ili Velikoj Britaniji, pa im sude. Tako će, pretpostavljam, na bazi ovoga što je krenulo u Hagu i zahvaljujući Hagu, u narednih 50 godina da se događa sa onima koji su okrvavili ruke, bilo da su Srbi, Hrvati, Bosanci, Bošnjaci, Albanci ili bilo ko. I mi već vidimo da ih hvataju svuda po svetu. To je počelo. Postoje takvi slučajevi u Kanadi, u Australiji, u Latinskoj Americi, po Evropi. Nadam se da će taj proces biti nezaustavljiv. Postoji i ta činjenica da je čitava dokumentacija, prikupljena u Hagu u poslednjih 10 godina, sređena u individualne dosijee za svakog pojedinca koji je pomenut kao mogući počinitelj zločina u izjavama ili dokumentima, i da je to sad prosleđeno, ili je na putu da bude prosleđeno pravosudnim organima u Srbiji, Hrvatskoj, u Bosni, gde god bude trebalo taj posao nastaviti. Jer, to jedino ima smisla ako se nastavi.

Ako se stane na ovome, Hag će biti neuspeh, bez obzira koliko je ljudi uspeo da osudi. Ali, to više ne zavisi od Haga. To trenutno zavisi od međunarodne zajednice koja politikom uslovljavanja prisiljava i Srbiju i Hrvatsku i Bosnu da počnu da se suočavaju, da počnu same da sude svojim zločincima. Da nema Haga, eventualno bismo sudili samo zločincima koji bi nam slučajno upali u ruke. Uglavnom bi nam bili nedostupni. I zbog toga sam na izvestan način optimista. Možda sam naivan, ali sam vrlo naivno u martu 1991. godine predložio da se osnuje međunarodni sud koji će suditi za zločine koje sam predvideo. Pa, eto, u mojoj naivnosti sam to i dočekao. Zbog toga sam tamo u malo gorjoj poziciji od onih optuženih, jer oni ima-

ju četiri sata radno vreme, a ja 12 sati. Ali smatram to na neki način svojom obavezom, jer ja sam to hteo i ja sam to dobio. I sad ne mogu od toga da pobegnem. Zaista sam optimista da će ovo što je započeto, što smo imali privilegiju da na nama bude započeto, biti i nastavljeno. Možda je naivno, ali bumo vid'li.

Biljana Kovačević-Vučo:

Ja moram da kažem da je naše vreme isteklo. Sonja Prodanović je poslednji diskutant.

Sonja Prodanović, arhitekta:

Ja nisam diskutant, samo sam htela da kažem da mene strašno zabrinjava mogućnost da Milošević bude žrtva ili ovih koji i dalje ovdje nama strukturišu onaj program čiji je on bio izvršilac, ili da mu zdravstveno ova čitava situacija ne bude dovedena do onakvog kraja kojeg mi želimo. A ova činjenica da ćemo se mi 50 godina s tim nositi, mene ne zastrašuje. Vidite studente na Mašinskom fakultetu svakog četvrtka, gdje u hiljadama slušaju nove pokliče. Zato sam htjela da komentarišem ulogu medija. U našim medijima se apsolutno nedovoljno govori o žrtvama. Vi ste samo jedanput rekli kako se Milošević jako cinično i odvratno ponašao prema žrtvama i to je jedan od najvećih skandala koji sam ja doživjela gledajući detaljno to suđenje, s tim što se ni mi nismo dovoljno okrenuli pitanju žrtava. I jučer u „Danasu“ gledam onu sliku roditelja iz Vukovara. To su za većinu ljudi ovdje borci koji su uhvaćeni. A mi koji smo bili u Centru za antiratnu akciju znamo roditelje koji su dolazili da traže od nas pomoć da izvuku djecu koja su bila tad na regularnom služenju vojnog roka i koja su bila djeca mješanih brakova, što je najtragičnije, što se ovdje zanemaruje. Da ne pominjem ono što se dogodilo u Tuzli, za šta većina stanovništva ovdje ni ne zna, i to onog djela stanovništva koje je sklono da nas podrži. I ne slažem se sa Srđom da srpsko biračko tijelo reaguje negativno. Naprotiv, 1996. ne bi se Miloševićev režim mogao onako srušiti po malim palankama Srbije, da srpsko biračko tijelo ipak ne reaguje na jednu dobru informaciju, koju smo i mi, koji treba da nosimo temu lustracije, pre svega zaboravili.

Kad bi se mediji usredsredili na pitanje žrtve, lakše bismo se suočili sa periodom koji dolazi, bez obzira na to kakav će ishod suđenje Miloševiću imati. Ako personalizujemo cijeli zločin u Miloševiću i ako se njemu nešto

dogodi, pa se ne završi proces, mi ćemo ostati sa ovom garniturom oko nas, a mi svi znamo ko sjedi oko nas. Obradović je sada profesor na Univerzitetu. I koliko je na Univerzitetu ostalo onih koji su gađali Vukovar. Ja ću da vam nabrojim desetinu iz Novosadskog korpusa koji je bombardovao Vukovar.

Biljana Kovačević-Vučo:

Hvala. Zaključujem današnju raspravu o suđenju Slobodanu Miloševiću sa uverenjem da je potrebno što češće organizovati javno razmatranje različitih aspekata tog suđenja.

OKRUGLI STO
Suđenje Slobodanu Miloševiću

Izdavač:
Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:
Nataša Kandić

Urednik:
Aleksandar Bošković

Grafičko oblikovanje:
Dejana i Todor Cvetković

Lektura i korektura:
Dejan Vulin

Štampa:
Publikum

Tiraž:
500

Beograd 2006.

Copyright © 2006 Fond za humanitarno pravo

IISBN 86-82599-69-4

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

32:929 Милошевић С.

OKRUGLI sto Suđenje Slobodanu
Miloševiću / [urednik Aleksandar Bošković].
– Beograd : Fond za humanitarno pravo,
2006 (Beograd : Publikum). – 47 str. ; 24
cm. – (Edicija Pod lupom)

Tiraž 500.

ISBN 86-82599-69-4

а) Милошевић, Слободан (1941-2006) -
Суђење

COBISS.SR-ID 131212812

